

Συστηματική έρευνα στο Χιλιομόδι Κορινθίας

Από 1 Σεπτεμβρίου έως 10 Οκτωβρίου 2018 διεξήχθη η συστηματική αρχαιολογική έρευνα στο Χιλιομόδι Κορινθίας, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος Αρχαίας Τενέας, με φορέα τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, υπό τη διεύθυνση της Δρος Έλενας Κόρκα, επίτιμης Γενικής Διευθύντριας.

Οι εργασίες επικεντρώθηκαν σε δύο κυρίως χώρους: στην περιοχή όπου εκτείνεται οργανωμένο νεκροταφείο Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής εποχής, με συνοδά κτήρια και εγκαταστάσεις και σε έναν δεύτερο χώρο, όπου για πρώτη φορά εντοπίστηκαν και ανεσκάφησαν οικιστικά κατάλοιπα της αρχαίας Τενέας. Τα τελευταία αποτελούν πλέον αποδείξεις για τον εντοπισμό της αρχαίας πόλης, η ύπαρξη της οποίας μαρτυρείται μόνον μέσα από ιστορικές πηγές και επιγραμματικές μαρτυρίες παλαιότερων

και σύγχρονων μελετητών. Ταυτόχρονα, διεξήχθη ευρείας κλίμακας επιφανειακή και γεωφυσική έρευνα.

Στον χώρο του νεκροταφείου πραγματοποιήθηκαν τομές περιμετρικά του δίχωρου υπέργειου ρωμαϊκού ταφικού μνημείου και της υποκείμενης αυτού δεξαμενής Ελληνιστικής εποχής, που ανεσκάφησαν το 2016 και 2017. Φέτος εντοπίστηκαν επτά νέοι τάφοι. Τέσσερις από αυτούς χρονολογούνται στη Ρωμαϊκή εποχή και βρίσκονται βόρεια του ταφικού μνημείου, εντός των ρωμαϊκών ταφικών περιβόλων. Σε χαμηλότερο επίπεδο διερευνήθηκαν τρεις τάφοι Ελληνιστικής εποχής, εκ των οποίων ο ένας χρησιμοποιήθηκε εκ νέου κατά τη Ρωμαϊκή εποχή. Από τα οστεολογικά κατάλοιπα των εννέα ταφών οι δύο σκελετοί ανήκαν σε ενήλικους άνδρες, οι πέντε σε ενήλικες γυναίκες και οι δύο σε παιδιά. Μάλιστα, σε έναν από τους

Χιλιομόδι. Ευρήματα από ταφές Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής εποχής (φωτ. ΥΠΠΟΑ):

- (α) Ταφή Ελληνιστικής εποχής
- (β) Λύχνος Ρωμαϊκής εποχής με παράσταση Υγείας
- (γ) Χρυσά ενώτια Ρωμαϊκής εποχής
- (δ) Χρυσή δανάκη Σικυώνας
- (ε) Μικκύλα αγγεία Ελληνιστικής εποχής.

Χιλιμόδι. Δυτικό τμήμα του ανεσκαμμένου χώρου με οικιστικά κατάλοιπα (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Χιλιμόδι. Ανατολικό τμήμα του ανεσκαμμένου χώρου με οικιστικά κατάλοιπα (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

τάφους εντοπίστηκε γυναικεία μαζί με παιδική ταφή.

Όλες οι ταφές ήταν πλούσια κτερισμένες με αγγεία, χρυσά, χάλκινα και οστέινα κοσμήματα, στλεγγίδες, νομίσματα κ.ά. Μεταξύ των ευρημάτων ξεχωρίζει δαχτυλίδι που φέρει σφραγιδόλιθο με απεικόνιση Σαράπιδος καθήμενου σε θρόνο και πλησίον του τον Κέρβερο στην παραδοσιακή αναπαράστασή του με τις τρεις κεφαλές, ένας λύχνος κορινθιακού εργαστηρίου με παράσταση της Υγείας, χρυσή δανάκη, θησαυρός τριών νομισμάτων που ανήκουν στις πρώτες κοπές της Κορίνθου ως ρωμαϊκή αποικία και χρονολογούνται περί το 44-40 π.Χ. καθώς και αρχαϊκά νομίσματα του ίδιου νομισματοκοπείου, όπως ένας οβολός Κορίνθου του β' ημίσεος του 6ου αι. π.Χ. και ένα ασημένιο ημίδραχμο του α' ημίσεος του 5ου αι. π.Χ. Διαπιστώνεται ότι, με επίκεντρο την δεξαμενή και μετέπειτα το ρωμαϊκό ταφικό μνημείο, εκτείνεται περιμετρικά οργανωμένο νεκροταφείο ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, που στο σύνολό του αριθμεί, από τα μέχρις σήμερα ανασκαφικά στοιχεία, τριάντα πέντε τάφους πολλοί εκ των

οποίων περιλαμβάνουν περισσότερες από μια ταφές. Ο πλούτος και η ποικιλία των κτερισμάτων πιστοποιεί την διαχρονική ευμάρεια της πόλης και των κατοίκων της.

Νότια του πηγαδιού, που εντοπίστηκε το 2016, αποκαλύφθηκε τμήμα κτηρίου Ρωμαϊκής εποχής, η χρήση του οποίου συνδέεται πιθανότατα με το πηγάδι. Η έρευνα του κτηρίου, που εντοπίστηκε προς το τέλος της φετινής ανασκαφής, θα συνεχιστεί και την επόμενη ανασκαφική περίοδο.

Βορειότερα του νεκροταφείου, στον δεύτερο χώρο έρευνας, εντοπίστηκε τμήμα κτηριακών εγκαταστάσεων. Συγκεκριμένα, σε έκταση 672τ.μ. ανασκάφηκε τμήμα του οικιστικού ιστού της πόλης, που διέθετε οργανωμένους χώρους με στέγαση και θυραία ανοίγματα. Στο εσωτερικό των χώρων αυτών διατηρούνταν σε καλή κατάσταση πήλινα δάπεδα, καθώς και τμήματα από μαρμάρια και λίθινα δάπεδα, ενώ κάποιοι από τους τοίχους ήταν ιδιαίτερως επιμελημένοι και έφεραν επιστρωση κονιάματος. Επιστήλια, κιονίσκοι και άλλα αρχιτεκτονικά μέλη εντοπίστηκαν καταπεσμένα στο εσωτερικό των παραπάνω χώρων, καθώς και ένας

Χιλιομόδι. Λεπτομέρειες και ευρήματα από τον ανεσκαμμένο χώρο με τα οικιστικά κατάλοιπα (φωτ. ΥΠΠΟΑ):
 (α-β) Λεπτομέρειες του ανεσκαμμένου χώρου όπου διακρίνονται θυραία ανοίγματα και πήλινα δάπεδα
 (γ) Οστέινο ζάρι Ρωμαϊκής εποχής
 (δ) απότμημα μαρμάρινης επιγραφής Ρωμαϊκής εποχής
 (ε) ειδώλιο ζώου
 (στ) τμήμα ειδωλίου.

πιθαμφορέας, ο οποίος βρέθηκε *in situ*. Στον ίδιο χώρο, στη θεμελίωση ενός τοίχου, εντοπίστηκε εγχυτρισμός με δύο ταφές εμβρύων. Επιπλέον, σε έναν από τους χώρους, η διερεύνηση του οποίου δεν ολοκληρώθηκε, αποκαλύφθηκε τμήμα πήλινου αγωγού μήκους 3,5μ. Από τον ίδιο χώρο συγκεντρώθηκε μεγάλος αριθμός ψηφίδων. Μόνον από την περιοχή των παραπάνω τομών προέκυψαν περισσότερα από διακόσια νομίσματα, τα οποία χρονολογούνται από την πρώιμη Ελληνιστική μέχρι και την ύστερη Ρωμαϊκή εποχή. Αρκετά από τα νομίσματα αυτά ανήκουν στην εποχή του Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211 μ.Χ.), ενώ εντοπίζονται και σπάνιες τοπικές κοπές διαφόρων πελοποννησιακών πόλεων. Τα νομισματικά ευρήματα δείχνουν ότι ο οικισμός πιθανότατα γνώρισε ιδιαίτερη οικονομική ανάπτυξη στη διάρκεια της δυναστείας των Σεβήρων. Παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση κεραμεικής χρηστικών κυρίως αγγείων και ανάμεσα στα ευρήματα ξεχωριστή θέση κατέχει απότμημα επιγραφής Ρωμαϊκής εποχής και οστέινο ζάρι.

Οι παραπάνω κτηριακές εγκαταστάσεις χρονολογούνται από την πρώιμη Ελληνιστική έως και την ύστερη Ρωμαϊκή εποχή και διαφαίνεται ότι επεκτείνονται προς όλες τις κατευθύνσεις. Η έρευνα θα συνεχιστεί στους χώρους αυτούς στην επόμενη περίοδο. Τα κτηριακά κατάλοιπα φανερώουν συνεχείς παρεμβάσεις και αναδιαμορφώσεις εξαιτίας της μακράς περιόδου χρήσης τους. Το σύνολο των φετινών ανασκαφικών στοιχείων μας οδηγεί στην υπόθεση ότι ο οικισμός ενδεχομένως υπέστη τις συνέπειες της επιδρομής του Αλάρικου στην Πελοπόννησο το 396-397 μ.Χ. και ότι ίσως εγκαταλείφθηκε στα χρόνια των αβαροσλαβικών επιδρομών, στα τέλη του βου αι. μ.Χ. Το πρόγραμμα υποστηρίζεται από διεπιστημονική ομάδα ερευνητών, ενώ συμμετείχαν σε αυτό φοιτητές από πανεπιστημιακές σχολές του εσωτερικού και του εξωτερικού, οι οποίοι εργάστηκαν και μαθήτευσαν στο πλαίσιο των ανασκαφικών εργασιών. Ταυτόχρονα, διεξήχθησαν εκπαιδευτικά προγράμματα σε μαθητές δημοτικού και γυμνασίου της περιοχής. Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Ζώμινθος

Νέα ευρήματα στο μινωικό ανάκτορο του βουνού

Μία νέα διάσταση της λατρείας στο ανακτορικό κτήριο της Ζωμίνθου και οι απαρχές της στην Παλαιοανακτορική περίοδο (1900-1700 π.Χ) αποκαλύφθηκαν φέτος κατά την ετήσια ανασκαφή της Αρχαιολογικής Εταιρείας που πραγματοποίησε στον Ψηλορείτη η Επίτιμη Διευθύντρια Αρχαιοτήτων Δρ Έφη Σαπουνά-Σακελλαράκη.

Όπως έδειξε η αρχαιολογική έρευνα, ο φυσικός βράχος στον οποίο είναι θεμελιωμένο το κτηριακό συγκρότημα, είχε λειτουργήσει από το 2000 π.Χ. περίπου ως υπαίθριος χώρος λατρείας με μικρές κατασκευές. Σε κοιλώματά του τοποθετούσαν οι λατρευτές αγγεία και άλλα αφιερώματα, που ήλθαν φέτος στο φως: *egg cups* (απλά αγγεία σε μορφή κυπέλλου με δισκοειδή βάση), άλλοτε άβαφα, άλλοτε βαμμένα με μαύρο χρώμα (κάποιες φορές με λευκές ταινίες πάνω σε μαύρο και άλλες βαμμένα με κόκκινο χρώμα). Όπως υποστηρίζει η Έ. Σαπουνά-Σακελλαράκη, πρόκειται για λατρευτική πρακτική γνωστή έως τώρα από τα μινωικά ιερά κορυφής.

Πάνω στον βράχο είχε ιδρυθεί το κτηριακό συγκρότημα, όπως δείχνουν σποραδικά λείψανα σε

όλο τον χώρο. Στο νοτιοδυτικό τμήμα, του οποίου η τελική μορφή αποκαλύφθηκε στην φετινή ανασκαφή, οι χώροι είναι διώροφοι και τριώροφοι με πλακόστρωτα ή ξύλινα δάπεδα πάνω στον βράχο. Στο τμήμα αυτό ήλθαν στο φως πέρυσι και φέτος πολύτιμα αντικείμενα και σκεύη: χάλκινα εγχειρίδια, σφραγίδα, λίθινα αγγεία κλπ. Στον ίδιο χώρο αποκαλύφθηκαν φέτος τμήμα από «κύπελλο κοινωνίας» και χάλκινο κουταλάκι που χρονολογούνται πριν από το 1750 π.Χ., δηλαδή πριν από την περίοδο καταστροφής των πρώτων ανακτόρων. Ανασκαφικά είναι η πρώτη φορά που απαντάται ο συνδυασμός του βράχου με πολυώροφο κτήριο σε οικιστικό κέντρο. Εικονογραφικά το συναντούμε μόνο σε λίθινο ανάγλυφο αγγείο από την περιοχή Γυψάδες της Κνωσού, όπου εικονίζεται ένας λατρευτής σκυφτός και γονατιστός να αφιερώνει σε βωμό ανάμεσα σε βράχους ένα αντικείμενο και πάνω από το βραχώδες τοπίο εικονίζεται ένα κτίσμα. Τα ευρήματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω επιβεβαιώνουν την εικόνα λατρείας κατά την άσκηση της οποίας, όπως θεωρεί η ανασκαφέας, θα ελάμβαναν χώρα και τελετουργικά γεύματα, γεγονός που αποδεικνύεται από το πλήθος χυτρών, κωνικών κυπέλλων και τριπτήρων που θα

Γενική άποψη του ανακτορικού συγκροτήματος στη Ζώμινθο (φωτ. © Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία).

Ζώμινθος. (Ανω) μπρούντζινο εγχειρίδιο και (δεξιά) λίθινο αγγείο (φωτ. © Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία).

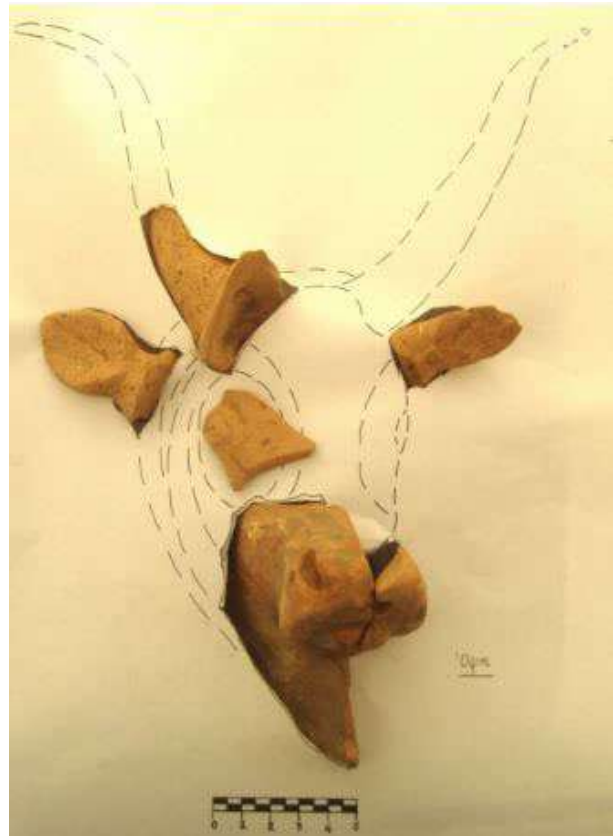
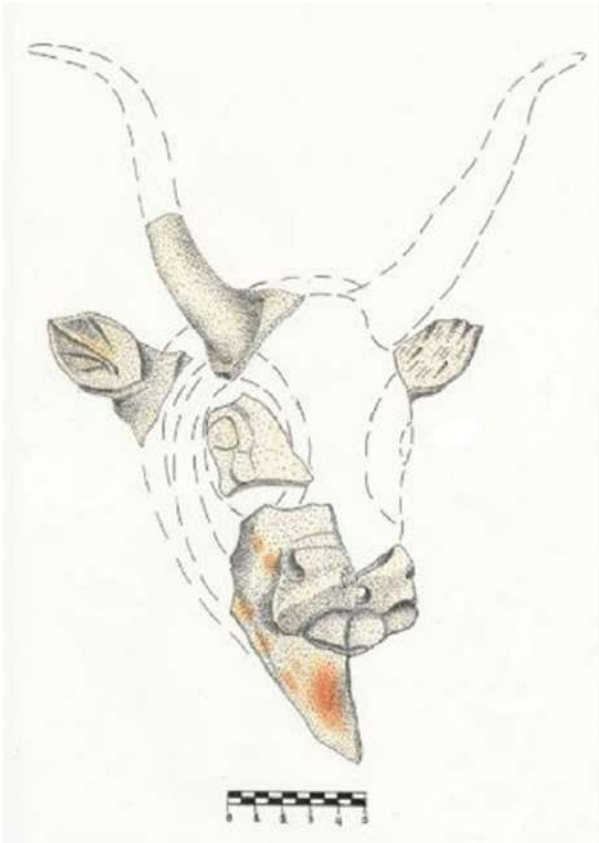
χρησιμοποιούνταν πιθανώς για την παρασκευή εδεσμάτων.

Η φετινή ανασκαφή διεύρυνε τη συνολική ανεσκαμμένη επιφάνεια κατά 100 τ.μ. και αποκάλυψε και άλλα ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά στοιχεία. Χαρακτηριστική είναι μία είσοδος από Βορρά προς Νότο με δίφυλλη θύρα που οδηγούσε σε πλακόστρωτο χώρο θεμελιωμένο σε διαμορφωμένο τμήμα του βράχου. Στα Μινωικά χρόνια μπορεί το πλακόστρωτο αυτό να χρησίμευε ως υπαίθριος χώρος εκτέλεσης αθλοπαιδιών ή τελετών. Το ίδιο τμήμα άλλωστε χρησιμοποιήθηκε αργότερα,

ατά τη Ρωμαϊκή εποχή, ως λιθόστρωτος χώρος-αυλή του κτίσματος που είχαν κτίσει οι Ρωμαίοι πάνω στα ερείπια του μινωικού κτηρίου. Ένα νόμισμα του αυτοκράτορα Αδριανού που βρέθηκε στο σημείο αυτό, μαζί με άλλο νόμισμα, του Μάρκου Αυρήλιου, που είχε βρεθεί το 2017, επικυρώνουν τη ρωμαϊκή παρουσία. Μία άλλη εντυπωσιακή πλακόστρωτη είσοδος με πολύθυρο που οδηγούσε σε προθάλαμο με θρανίο αποκαλύφθηκε στη βορειοανατολική πλευρά του κτηρίου. Πλήθος κινητών ευρημάτων βρέθηκαν σε όλο τον χώρο της ανασκαφής, όπως π.χ. στον

Ζώμινθος (φωτ. © Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία).

Ζώμινθος. Μεγάλο ρυτό (τελετουργικό αγγείο), σε σχήμα ταυροκεφαλής (φωτ. © Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία).

χώρο του ισογείου του λεγόμενου «μεταλλευτικού κλιβάνου», όπου φέτος ανασκάφηκε ο πλακόστρωτος ισόγειος χώρος αλλά και τμήμα του αρχαιότερου στρώματος στο οποίο ήταν θεμελιωμένος ο κεντρικός πεσσός του. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα κομμάτια ορείας κρυστάλλου που βρίσκονται σε μεγάλο πλήθος σε όλα τα δωμάτια του κτηρίου –το εργαστήριο ορείας κρυστάλλου είχε ανασκαφεί από τον Γιάννη Σακελλαράκη– μαζί με κομμάτια οψιανού. Η ανασκαφέας θεωρεί ότι η ύπαρξή τους ίσως έχει σχέση με κάποιες «μαγικές» ιδιότητες που τους απέδιδαν οι ένοικοι. Ιδιαίτερο εύρημα, όμως, αποτελούν τμήματα μεγάλου ρυτού (τελετουργικού αγγείου) σε σχήμα ταυροκεφαλής ύψους 30 εκ., το οποίο εντοπίστηκε σε ένα από τα δωμάτια της δυτικής πλευράς του κτηρίου.

Η απάντηση, τέλος, για την προέλευση του λίθου που χρησιμοποιήθηκε για την επίστρωση του δαπέδου του κτηρίου, συγκεκριμένα μεγάλων πλακών διαστάσεων έως και 3x1μ., δόθηκε μετά την έρευνα της τοπογραφίας της περιοχής περί τα 20 χμ. από τη Ζώμινθο, στα Ταλλαία Όρη, κοντά στο χωριό Δοξαρό. Πρόκειται για λατομείο που δίνει μεγάλες ασβεστολιθικές πλάκες που μοιάζουν με μάρμαρο.

Συμπερασματικά, παρά τη μακρά κατοίκησή του από τη Μινωική εποχή έως την εποχή της Βενετοκρατίας, παρά τις πολλές μετασκευές και τις αλλεπάλληλες λεηλασίες, το ανάκτορο της

Ζωμίνθου διασώζει πολλά στοιχεία που αποδεικνύουν την μεγάλη σημασία του. Άλλωστε, πρόκειται για το μοναδικό μινωικό κέντρο, θρησκευτικό, οικονομικό και παραγωγικό, σε υψόμετρο 1200 μ., άριστα οργανωμένου, με πολλούς θρησκευτικούς χώρους, με εργαστήρια κατεργασίας πρώτων υλών και κατασκευής αντικειμένων, όπως το κεραμικό εργαστήριο με τον κλίβανο δίπλα του και το καμίνι για την χαλκοουργία και με μεγάλες αποθηκευτικές δυνατότητες, όπως δείχνουν τα πιθάρια για την φύλαξη προϊόντων του βουνού, μεταξύ των οποίων τα περίφημα βότανα του Ψηλορείτη, αλλά και του μαλλιού. Κυρίως, όμως, τόσο από το ίδιο το λαβυρινθώδες κτήριο, όσο και από τα τελετουργικά αντικείμενα που έχουν έρθει στο φως, αποδεικνύεται η σημασία και ο θρησκευτικός ρόλος του επί αιώνες στη λατρεία του Δία.

Ιδρυμένη στα μισά περίπου της απόστασης από την Κνωσό προς το Ιδαίο Άντρο, η Ζώμινθος υπήρξε για τους Μινωίτες ο χώρος που θα μπορούσε να υποκαταστήσει κατά τους χειμερινούς μήνες του χρόνου το ιερό σπήλαιο, όταν η πρόσβαση προς αυτό ήταν δύσκολη.

Το ανακτορικό κέντρο της Ζωμίνθου ύστερα από μία εικοσαετία συστηματικής ανασκαφής, την οποία άρχισε ο αείμνηστος Γιάννης Σακελλαράκης και συνεχίζει η Έφη Σαπουνά-Σακελλαράκη, έχει φανερώσει πλέον πολλά από τα μυστικά του.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Ανακάλυψη τύμβου της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου στον Ανάβλοχο Κρήτης

Στο πλαίσιο του πενταετούς προγράμματος συστηματικής ανασκαφής στον Ανάβλοχο στην Κρήτη ανακαλύφθηκε τον Αύγουστο του 2018 τύμβος της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, από ομάδα της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, υπό τη διεύθυνση της Florence Gaignerot-Driessen.

Εντός του κύκλου από ασβεστόλιθους, διαμέτρου 15μ., ανασκάφηκαν τρεις κυκλικοί λάκκοι, που περιείχαν τα κατάλοιπα ταφών και ταφικών πυρών. Στο ανατολικό τμήμα του τύμβου, ένας τέταρτος λάκκος, από τον οποίο δεν ανακτήθηκαν καθόλου ανθρώπινα οστά, απέδωσε ένα σύνολο 15 αγγείων και πέντε αιχμών δοράτων, άριστα διατηρημένων. Κάτω από πλάκα ψαμμολίθου (αμμούδα), που σηματοδοτούσε το κέντρο του κυκλικού τύμβου επί της λίθινης επιφάνειας, εντοπίστηκε ορθογώνιος λάκκος, κατά το ήμισυ κτιστός και κατά το ήμισυ λαξευμένος στον φυσικό βράχο. Η θέση του λάκκου, το παχύ στρώμα άνθρακα εντός αυτού, καθώς και τα εμφανή ίχνη καύσης στις επιφάνειες των πλευρικών του τοίχων, στα ανθρώπινα

Ο τύμβος στον Ανάβλοχο (φωτ.© EFA/Anavlochos Project/L.Kocher-A.Chalais).

Ευρήματα από τον τέταρτο λάκκο (φωτ. © EFA/Anavlochos Project/O. Vidalis).

Αιχμή δόρατος από τον τέταρτο λάκκο (φωτ. © EFA/Anavlochos Project/P. Baulain).

κατάλοιπα και στα τεχνουργήματα που ανακτήθηκαν από εκεί, όλα υποδεικνύουν ότι πρόκειται για τη θέση της καύσης και της ταφής του πρώτου νεκρού του τύμβου. Επίσης ανασκάφηκε μικρός κιβωτιόσχημος τάφος, στο νοτιοανατολικό άκρο του τύμβου, που περιλαμβάνει τους προαναφερθέντες λακκοειδείς τάφους, και εφάπτεται στον περίβολό του.

Η προκαταρκτική εξέταση της κεραμικής που περισυλλέχθηκε, δείχνει πως αυτό το επιβλητικό ταφικό μνημείο βρισκόταν σε χρήση κατά τον 8ο και 7ο αι. π.Χ. Ο τύμβος βρίσκεται στο κατώτερο σημείο μιας πλαγιάς όπου εντοπίστηκαν τρεις ακόμα τύμβοι, δυστυχώς όλοι αρκετά κατεστραμμένοι εξαιτίας της διάβρωσης και των επαναλαμβανόμενων συλήσεων σε παλαιότερες περιόδους. Με την ανασκαφή αυτού του τύμβου, έχει ολοκληρωθεί ο έλεγχος και η αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή.

Η ανασκαφή του 2018 έτυχε της υποστήριξης των EFA, INSTAP, ARC programme Crisis (UCLouvain), ARPAMED, FNRS, Cyprus Institute και των πανεπιστημίων της Λωρραίνης, του Στάνφορντ, της Βόρειας Καρολίνας, του Κάρντιφ και της Χαϊδελβέργης.

Πηγή: Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών

Νέα ευρήματα στο Ακρωτήρι της Σαντορίνης

Κατά τη διάρκεια των συνεχιζόμενων ανασκαφικών εργασιών στο Ακρωτήρι Θήρας που τελούν υπό την αιγίδα της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας υπό την δ/ση του ομότιμου καθηγητή Χρ. Ντούμα, με την χορηγία του Kaspesky Lab, έρχονται στο φως σημαντικά νέα στοιχεία. Σε εσωτερικό χώρο σημαντικού κτηρίου, πιθανότατα δημόσιου χαρακτήρα, γνωστού με το συμβατικό όνομα «οικία των Θρανίων» (όπου το 1999 είχε βρεθεί ο περίφημος χρυσός αίγαγρος που εκτίθεται στο Μουσείο Προϊστορικής Θήρας, τοποθετημένος

Ακρωτήρι Θήρας. Ομάδες λαρνάκων (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

σε πήλινη λάρνακα, δίπλα σε σωρό κεράτων ζώων), βρέθηκαν εφέτος, κάτω από τις επιχώσεις καταστροφής, με χρονολογική ακολουθία, αρχικά αμφορείς και στη συνέχεια μικρές ορθογώνιες πήλινες λάρνακες.

Μετά τη σταδιακή αποκάλυψη και τον καθαρισμό μικρής λάρνακας στη ΒΔ γωνία του χώρου βρέθηκε μαρμάρινο πρωτοκυκλαδικό γυναικείο ειδώλιο τοποθετημένο διαγώνια στον πυθμένα του σκεύους. Από την ομάδα λαρνάκων της ΝΑ γωνίας του χώρου αποκαλύφθηκαν τρεις, από τις οποίες οι δύο μικρότερες περιείχαν μάζα πηλού σε ωσειδή διαμόρφωση, ενώ στην μεγαλύτερη είχαν τοποθετηθεί ανεστραμμένοι δύο μαρμάρινοι πρωτοκυκλαδικοί κρατηρίσκοι, μια μαρμάρινη φιάλη και ένα αγγείο αλαβάστρινο.

Η εν εξελίξει έρευνα στο Ακρωτήρι αποκαλύπτει σταδιακά έναν χώρο τελετουργικών πράξεων, πολύ κοντά στην Ξεστή 3, σημαντικό δημόσιο κτήριο με πλούσια τοιχογραφική διακόσμηση, στο νότιο όριο του οικισμού. Τα ευρήματα αυτά αναμφισβήτητα σχετίζονται με τις αντιλήψεις και τις δοξασίες της Θηραϊκής κοινωνίας και προκαλούν ερεθίσματα για νέα ερμηνευτική ώθηση σε ουσιώδη ερωτήματα για την ιδεολογία και πιθανώς τη θρησκεία της κοινωνίας του προϊστορικού Αιγαίου. Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Ανασκαφή νεκροταφείου προϊστορικών και ιστορικών χρόνων στο Αλιβέρι

Νεκροταφείο, πραγματικό παλίμψηστο για τα αρχαιολογικά δεδομένα της περιοχής, ανασκάφτηκε το φετινό καλοκαίρι στη θέση Μακριά Ράχη Καράβου στο Αλιβέρι από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας, καθώς κατά τη διενέργεια σωστικής ανασκαφικής έρευνας σε ιδιωτικό αγροτεμάχιο, διαπιστώθηκε η συνεχής χρήση του για περισσότερο από 2.500 χρόνια.

Ειδικότερα, κατά χρονολογική σειρά εντοπίστηκαν τα εξής:

Α. Ασύλητος κτιστός λακκοειδής τάφος της Πρωτοελλαδικής ΙΙΒ εποχής (Φάση Λευκαντί Ι - Καστρί 2.400-2.300 π.Χ), μνημειώδους κατασκευής. Το δάπεδο ήταν στρωμένο με ποταμίσις άμμο και το εσωτερικό του, σε δεύτερη φάση, είχε χωριστεί με εγκάρσιο τοίχο σε δύο τμήματα. Στο ανατολικό τμήμα εντοπίστηκε ταφή σε ανακομιδή, κτερισμένη με ζεύγος χρυσών ενωτίων, μία ασήμενια και δύο χάλκινες περόνες. Στο δυτικό τμήμα εντοπίστηκε κατά χώρα ταφή σε συνεσταλμένη στάση, κτερισμένη με χάλκινο εγχειρίδιο, αιχμή βέλους και στίλβωμένη ραμφόστομη σφαιρική πρόχους. Σε μικρή απόσταση από τον τάφο,

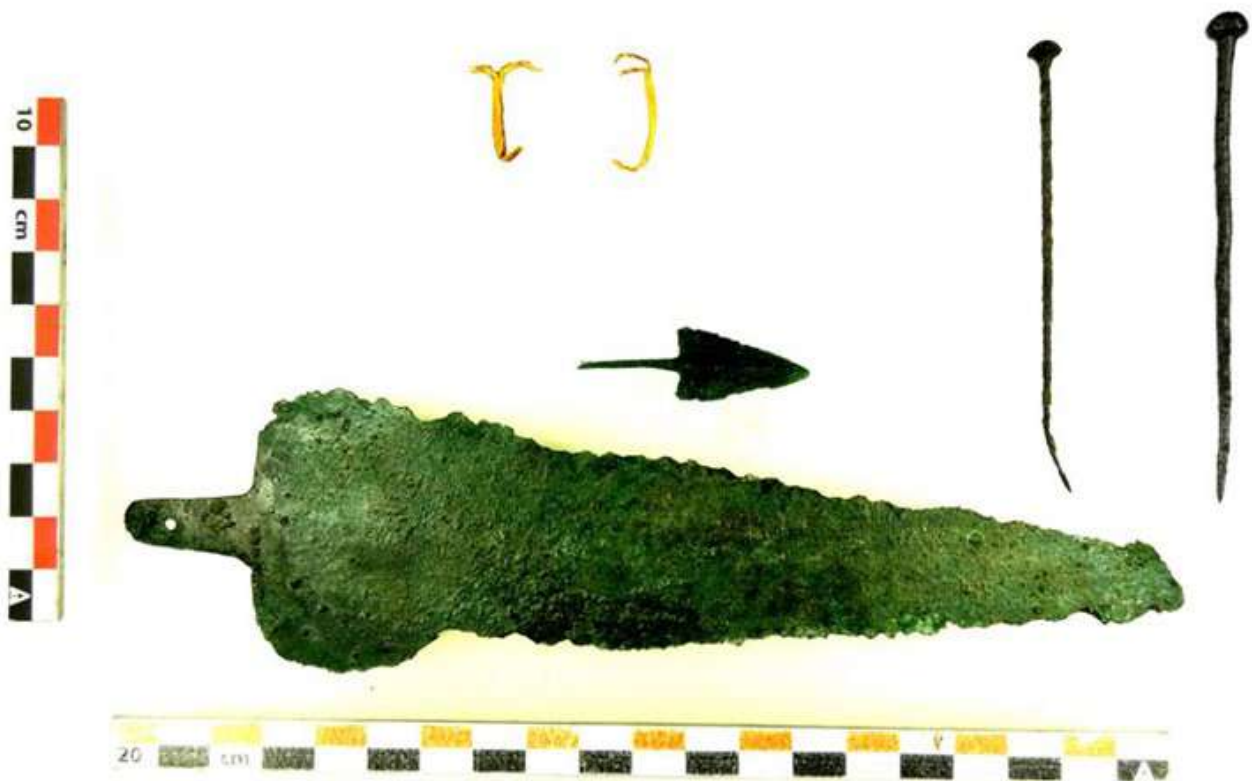

Κάραβος Αλιβερίου. Λεπτομέρεια του τάφου της Πρωτοελλαδικής εποχής (© ΕΦΑ Ευβοίας).

εντοπίστηκε κεφαλή μαρμάρινου κυκλαδικού ειδωλίου τύπου Λούρου (3.200-2800 π.Χ.).

Β. Ασύλητος θαλαμοειδής τάφος της Υστεροελλαδικής IIIB-Γ εποχής (1300-1100 π.Χ) με διάμετρο θαλάμου 2,40μ. και μήκος δρόμου 7,50μ. Περιείχε 11 ταφές σε ανακομιδή και μία κατά χώρα. Στο εσωτερικό του εντοπίστηκαν έξι ακέραια και τουλάχιστον άλλα επτά θραυσμένα αγγεία, κυρίως ψευδόστομοι αμφορίσκοι, αλάβαστρα, πρόχους και κύπελλο, χάλκινη πόρπη, 53 σφοντύλια από στεατίτη, λίθινες χάντρες, περίτεχνα κομβία από ελεφαντόδοντο και τρεις εξαιρετικής καλλιτεχνικής αξίας σφραγιδόλιθοι.

Στον πρώτο, παριστάνεται αίγαγρος που δέχεται επίθεση από δύο λύκους, στον δεύτερο, ελάφι σε συνεστραμμένη στάση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όμως, παρουσιάζει ο τρίτος σφραγιδόλιθος, από σάρδιο, στον οποίο παριστάνεται όρθια μιζογενής δαιμονική μορφή (Μίμοσα γενίους) που μεταφέρει στους ώμους ένα νεκρό ελάφι. Το ίδιο ακριβώς θέμα συναντάται σε σφραγιδόλιθο από την Κρήτη και σε ελεφάντινο πλακίδιο από τη Θήβα.

Αλιβέρι. Ευρήματα από τον τάφο Πρωτοελλαδικής εποχής (© ΕΦΑ Ευβοίας).

Αλιβέρι. Το εσωτερικό του θαλαμοειδούς μυκηναϊκού τάφου (© ΕΦΑ Ευβοίας).

Αλιβέρι. Ευρήματα από τον θαλαμοειδή μυκηναϊκό τάφο (© ΕΦΑ Ευβοίας).

Στη Ρωμαϊκή εποχή, τμήμα της στέγης του τάφου κατέπεσε και χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη, χωρίς να διαταραχθούν τα κατώτερα ταφικά στρώματα. Από τα ανώτερα στρώματα προήλθαν πολλά οστά ζώων και τμήματα αγγείων της ρωμαϊκής εποχής (1ος-3ος αι. μ.Χ.).

Γ. Συνολικά, 24 ακόμη τάφοι, δύο εγχυτρισμοί και μία καύση ύστερων κλασικών (τέλη 4ου αι. π.Χ),

ελληνιστικών (3ος-1ος αι. π.Χ) και ρωμαϊκών χρόνων (1ος-3ος αιώνας μ.Χ), σε συστάδες των 2 έως 4 τάφων, ερευνήθηκαν στο ίδιο αγροτεμάχιο. Από τους τάφους, επτά ανήκουν στον τύπο του κεραμοσκεπούς καλυβίτη, δεκαέξι στον τύπο του απλού λακκοειδούς, με κάλυψη από ακατέργαστες πλάκες, και ένας κτιστός κιβωτιόσχημος ρωμαϊκών χρόνων. Από την έρευνά τους έχουν προέλθει

Αλιβέρι. Σφραγιδόλιθος από σάρδιο από τον θαλαμοειδή μυκηναϊκό τάφο (© ΕΦΑ Ευβοίας).

Αλιβέρι. Σφραγιδόλιθος από χαλαζία από τον θαλαμοειδή μυκηναϊκό τάφο (© ΕΦΑ Ευβοίας).

χρυσό ενώτιο, οστέινη περόνη, χάλκινα νομίσματα, μελαμβαφή μικρογραφικά αγγεία του 4ου αι. π.Χ., όπως ληκύθια, πυξίδα, πήλινο ειδώλιο χοίρου, άβαφη τριφυλλόσχημη οινοχόη και πρόχους ρωμαϊκών χρόνων. Τέλος, εντοπίστηκε ένας υπόσκαφος και εν μέρει κτιστός αγωγός ρωμαϊκών χρόνων, που διατρέχει το νεκροταφείο με διεύθυνση από ΒΑ προς ΝΔ, σε μήκος περίπου 25μ. και πιθανότατα προμήθευε με νερό παρακείμενο λουτρό παλαιοχριστιανικών χρόνων.

Η φετινή ανασκαφή έρχεται να προσθέσει πολύτιμες πληροφορίες για τους κατοίκους του οικισμού που ανασκάφτηκε κατά την ανέγερση του νέου εργοστασίου της Δ.Ε.Η. στην ίδια περιοχή, τα

έτη 2007-2014. Από τα κτερίσματα των τάφων που ερευνηθήκαν, προκύπτει ότι οι κάτοικοι του παράκτιου οικισμού στον Κάραβο Αλιβερίου, αξιοποιώντας το φυσικό λιμένα, είχαν αναπτύξει σημαντικές εμπορικές σχέσεις με την ηπειρωτική και νησιωτική χώρα. Στη Μυκηναϊκή εποχή, οι σχέσεις αυτές έφθαναν έως την Κρήτη.

Η ανασκαφική έρευνα, η οποία συνεχίζεται, βαίνει προς το τέλος της. Τη διεύθυνση της ανασκαφής έχει ο αρχαιολόγος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας Κωνσταντίνος Μπουκάρας, ενώ τη συντήρηση των ευρημάτων διεξάγουν οι συντηρήτριες αρχαιοτήτων Φωτεινή Ποπώλη και Γεωργία Καγκέλη.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Αλιβέρι. Ευρήματα από τάφους κλασικής εποχής, 4ος αι. π.Χ. (© ΕΦΑ Ευβοίας).

Βρυόκαστρο. Μαρμάρινη κεφαλή Αφροδίτης
(φωτ. ΥΠΠΟΑ)

Σημαντικά ευρήματα στο Βρυόκαστρο και Βρυοκαστράκι της Κύθνου

Ιδιαίτερως σημαντικά ήταν τα αποτελέσματα της συστηματικής ανασκαφής στην αρχαία πόλη της Κύθνου (σημερινό «Βρυόκαστρο»), που πραγματοποιήθηκε από 26 Ιουνίου έως τις 4 Αυγούστου 2018.

Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν τα ευρήματα από τη συστηματική ανασκαφική έρευνα στην περιοχή του αρχαίου λιμανιού, στη βραχονησίδα «Βρυοκαστράκι» (το νησάκι στη «μύτη» της χερσονήσου, που ως τουλάχιστον την ύστερη αρχαιότητα πρέπει να ήταν συνδεδεμένη με την ακτή με στενό ισθμό).

Πρόκειται για την αποκάλυψη μιας τρίκλιτης βασιλικής με νάρθηκα και ημικυλινδρική αψίδα, η οποία έχει δύο τουλάχιστον οικοδομικές φάσεις, μια παλαιοχριστιανική και μια μεταγενέστερη (ίσως του 7ου-8ου αι.), ενός κτηρίου μήκους 80 μ. περίπου, που αποτελείται από τουλάχιστον 15 ορθογώνια δωμάτια σε παράταξη και ισχυρούς εξωτερικούς τοίχους που εξυπηρετούσαν πιθανότατα και αμυντικούς σκοπούς, καθώς και δυο πύργων. Επίσης, εντοπίστηκαν δεκάδες ορθογώνιοι χώροι, εν μέρει λαξευμένοι στον φυσικό βράχο, για τους οποίους η ως τώρα έρευνα δείχνει χρήση τουλάχιστον ως την ύστερη αρχαιότητα, καθώς και θραύσματα κεραμικής και εργαλείων από οψιανό της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου.

«Για πρώτη φορά με βεβαιότητα τεκμηριώθηκε Πρωτοκυκλαδική εγκατάσταση στη βραχονησίδα (σ. 3η χιλιετία π. Χ.) [...]. Δεν αποκλείεται κάποιοι από τους λαξευμένους χώρους να ανάγονται στην περίοδο αυτή. Εξαιρετικά σημαντική είναι η αναγνώριση για πρώτη φορά στην Κύθνο κεραμικής της ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου (12ο αι. π. Χ.). Φαίνεται λοιπόν ότι η θέση κατοικήθηκε ύστερα από περίοδο εγκατάλειψης ξανά στον 12ο αι. π.Χ., ίσως μάλιστα αδιάκοπα έκτοτε, αφού όλες οι χρονολογικές περιόδους αντιπροσωπεύονται με ευρήματα, από την Πρωτογεωμετρική περίοδο έως και τα μέσα περίπου του 7ου αι. μ.Χ. (η τελευταία χρονολόγηση σύμφωνα με τα πρώτα πορίσματα της μελέτης της Χαρίκλειας Διαμαντή), οπότε η πόλη εγκαταλείφθηκε οριστικά. Η αρχική μάλιστα σκέψη, που βασιζόταν στα πορίσματα της επιφανειακής

Αρχαία πόλη της Κύθνου (σημερινό «Βρυόκαστρο»).

Ανασκαφικές εργασίες στην απιόσχημη δεξαμενή, στο Μεσαίο Πλάτωμα του Κτηρίου 1 (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

έρευνας, ότι ο πυρήνας της αρχικής κατοίκησης της αρχαίας πόλης ήταν η βραχονησίδα και ότι εδώ συρρικνώθηκε η πόλη στην Πρωτοβυζαντινή περίοδο, λίγο πριν εγκαταλειφθεί οριστικά και οι εναπομείναντες κάτοικοί της μετακινηθούν στην οχυρή ακρόπολη γνωστή σήμερα ως το Κάστρο της Ωριάς, επιβεβαιώνεται».

Τα παραπάνω αναφέρει, μεταξύ άλλων, ανακοίνωση του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων ως προς τα αποτελέσματα της φετινής ανασκαφής που πραγματοποιήθηκε από τον Τομέα Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με τη συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, υπό την διεύθυνση του καθηγητή Αλεξάνδρου Μαζαράκη Αινιάνος και του Διευθυντή της Εφορείας Δρος Δημήτρη Αθανασούλη.

Σημειώνεται ότι φέτος, τις δύο πρώτες εβδομάδες ολοκληρώθηκαν οι εργασίες στην αρχαία δεξαμενή της Άνω Πόλης στο Βρυόκαστρο, ενώ τις τέσσερις επόμενες πραγματοποιήθηκε ανασκαφή στην περιοχή του αρχαίου λιμανιού, στη βραχονησίδα «Βρυοκαστράκι». Παράλληλα, ολοκληρώθηκαν οι στερεωτικές εργασίες στο ιερό του Απόλλωνος και της Αρτέμιδος (ανασκαφή 2002-2006) από τον συντηρητή του ΥΠΠΟΑ Γιώργο Καράμπαλη.

Πιο συγκεκριμένα, στο Μεσαίο Πλάτωμα στην Άνω Πόλη, προσαρτημένη στη ΝΑ γωνία του λατρευτικού Κτηρίου 1 των κλασικών-ελληνιστικών χρόνων, υπάρχει απιόσχημη δεξαμενή, λαξευμένη

στο φυσικό βράχο, η οποία ερευνήθηκε συστηματικά το 2016-17 αποκαλύπτοντας πολυάριθμα ευρήματα, όπως μαρμάρινα γλυπτά και ενεπίγραφες στήλες που επέτρεψαν να ταυτιστεί το ιερό με το Ασκληπιείο και το Αφροδίσιο των Κυθνίων. Από τον πυθμένα της προέρχονται πολλά ενδιαφέροντα ευρήματα, όπως ένας ακέραιος χάλκινος κάδος, καθώς και μεγάλος αριθμός άβαφων αγγείων άντλησης νερού που σχετίζονται με την τελευταία περίοδο χρήσης της, στους ρωμαϊκούς αυτοκρατορικούς χρόνους. «Από το «μπάζωμα» της δεξαμενής προήλθαν και φέτος αρκετά θραύσματα από την ανωδομή του παρακείμενου κτηρίου, όπως δύο ηγεμόνες κέραμοι που απολήγουν σε ανθέμιο και θραύσματα δωρικών κιονοκράνων και σφονδύλων κίωνων, από κογχυλιάτη λίθο. Συλλέχθηκαν επίσης αρκετά θραύσματα μαρμαρίνων γλυπτών, μεταξύ αυτών δύο ακέραιες παιδικές κεφαλές (ενός αγοριού και ενός κοριτσιού, κλασικών χρόνων), μικρή κεφαλή Αφροδίτης ελληνιστικής περιόδου, και πήλινη κεφαλή Δήμητρας από μεγάλων διαστάσεων ειδώλιο, όψιμων κλασικών χρόνων».

Ως προς την τρίκλιτη βασιλική, που βρέθηκε στο μέσον περίπου της βραχονησίδας, γνωστοποιήθηκε ότι είναι συνολικών διαστάσεων 16 X 12,50 μ., με πρόσβαση από δύο παράπλευρες εισόδους στο νότιο τμήμα. «Σε β' φάση φαίνεται ότι προστέθηκε αψίδα στον ανατολικό τοίχο του νότιου κλίτους, και κτίστηκε ένα πρόσκτισμα σε επαφή με το βόρειο κλίτος, διαστ. 5 X 3,60 μ. Κατά τόπους στους τοί-

Λείψανα τρίκλιτης βασιλικής με νάρθηκα και ημικυλινδρική αψίδα (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

χους παρατηρούνται μαρμάρινα σπoλία», προσθέτει η ανακοίνωση, τονίζοντας ότι «σε όλες τις διαταραγμένες επιχώσεις υπήρχε έντονη παρουσία κεραμεικής των γεωμετρικών χρόνων».

Ως προ το συγκρότημα (Κτήριο 2) με τα τουλάχιστον 15 δωμάτια, που εντοπίστηκε ανατολικά της βασιλικής, οι έρευνες έδειξαν ότι «οι επιμήκεις εξωτερικοί τοίχοι του συγκροτήματος είναι ισχυροί με σχετικά μεγάλο πλάτος (γύρω στο ένα μέτρο)», γεγονός που κάνει τους ανασκαφείς να υποθέτουν ότι εξυπηρετούσε και αμυντικούς σκοπούς. «Μάλιστα, στο μέσον περίπου του μήκους του κτηρίου παρατηρείται ορθογώνιο έξαρμα πλ. 5,50 και μήκους 7 μ., που αναμφίβολα ταυτίζεται με προμαχώνα ή πύργο. Ισχυρή οχυρωματική κατασκευή («πύργος») αποκαλύφθηκε και στο νότιο άκρο του οικοδομικού συγκροτήματος».

Τέλος, στο νότιο πλάτωμα της βραχονησίδας, 23 μ. ψηλότερα από τη στάθμη της θάλασσας, παρατηρήθηκαν δεκάδες ορθογώνιοι χώροι, εν μέρει λαξευμένοι στο φυσικό βράχο, ορισμένοι από τους οποίους φαίνεται ότι ήταν ημιυπαίθριοι. Φέτος ερευνήθηκαν τέσσερις από αυτούς, ενώ η τελευταία περίοδος χρήσης του ενός εξ αυτών «τοποθετείται στην ύστερη αρχαιότητα, αλλά υπάρχουν ενδείξεις και εδώ ότι η αρχική χρήση του χώρου

ανάγεται σε παλαιότερη περίοδο. Μέσα στις σχισμές του φυσικού βράχου συλλέχθηκαν κεραμεική και εργαλεία από οψιανό της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου, ενώ από τις επιχώσεις προήλθε κεραμεική από το τέλος της Εποχής του Χαλκού έως και τη Ρωμαϊκή. Λίγα θραύσματα πήλινων ειδωλίων των κλασικών χρόνων, καθώς και μικκύλα αγγεία, ίσως μαρτυρούν την παρουσία ενός ιερού σε άμεση γειτνίαση».

Η ανασκαφή πραγματοποιήθηκε από τον Τομέα Αρχαιολογίας του πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με τη συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, υπό την διεύθυνση του καθηγητή Αλεξάνδρου Μαζαράκη Αινιάνος και του διευθυντή της Εφορείας Δρος Δημήτρη Αθανασούλη. Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ

Ολοκλήρωση των εργασιών στο Ιερό των Μεγάλων Θεών στη Σαμοθράκη

Ολοκληρώθηκαν στις 8 Αυγούστου 2018 οι εργασίες στο Ιερό των Μεγάλων Θεών στη Σαμοθράκη, οι οποίες διενεργούνται από το Πανεπιστήμιο Emory της Ατλάντας και το Ινστιτούτο Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης υπό την αιγίδα της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα. Τη διεύθυνση ερευνών έχει η καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Emory στην Ατλά-

ντα, B. D. Wescoat. Η αμερικανική αποστολή επανέλαβε φέτος τις ανασκαφές για πρώτη φορά μετά από είκοσι δύο έτη, στο πλαίσιο ενός νέου πενταετούς ερευνητικού προγράμματος, η εκτέλεση του οποίου εγκρίθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και εποπτεύεται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Έβρου.

Η έρευνά του Ιερού των Μεγάλων Θεών στη Σαμοθράκη, το οποίο γνώρισε μεγάλη ακμή από το τέλος του 4ου έως και τον 2ο αι. π.Χ., προσφέρει μία εξαιρετική αν και φευγαλέα εικόνα του σημαντικού ρόλου της μυστηριακής αυτής λατρείας στην ελληνιστική εποχή. Οι φετινές έρευνες επικεντρώθηκαν στα μνημεία του δυτικού τμήματος του Ιερού των Μεγάλων Θεών που βρίσκονταν γύρω από το μνημείο της περίφημης Πτερωτής Νίκης της Σαμοθράκης: τη Στοά, τον Περίβολο της Νίκης και το Θέατρο. Η ανασκαφή στο Θέατρο επέτρεψε να εντοπιστούν εκ νέου ορισμένα αρχιτεκτονικά στοιχεία που είχαν έλθει στο φως κατά τη διάρκεια της γαλλοσεχικής ανασκαφής το 1923, όπως τα ίχνη που καθορίζουν α) την περίμετρο της ορχήστρας, β) οκτώ σειρές εδωλίων, γ) τέσσερις κλίμακες και δ) τη θέση του διαζώματος.

Εντοπίστηκαν, επίσης, τμήματα εδωλίων από ζωηρό κόκκινο ρυόλιθο και λευκό ασβεστόλιθο και τα κατάλοιπα ενός μεγάλου πήλινου αγωγού διαμέτρου περίπου 0,25 μ., ο οποίος έτρεχε κάτω από το δάπεδο του διαζώματος.

Η επιστημονική ομάδα εργάστηκε παράλληλα για τη δημοσίευση της αρχιτεκτονικής της Στοάς και των μνημείων που πλαισίωναν το άνδρό της. Η Στοά διακρίνεται τόσο για την κλίμακά της, περίπου 104 μ. σε μήκος, όσο και για το υλικό της, επειδή είναι το μόνο μεγάλο μνημείο του Ιερού που έχει κατασκευαστεί αποκλειστικά από τοπικό ασβεστόλιθο προερχόμενο από το λατομείο του Ακρωτηρίου κοντά στη σημερινή Καμαριώτισσα. Το κτήριο, μολονότι ούτε ένας λίθος πάνω από την κρηπίδα του δεν διασώζεται στη αρχική του θέση, έχει να επιδείξει ένα πλήθος αρχιτεκτονικών στοιχείων: έως σήμερα έχουν βρεθεί περισσότερα από 1.700 ασβεστολιθικά αρχιτεκτονικά μέλη, 1.000 πήλινα θραύσματα από το σύστημα της στέγης και πολυάριθμα θραύσματα κονιαμάτων από τη διακόσμηση των εσωτερικών τοίχων. Προσεκτικές μετρήσεις έδειξαν ότι η κρηπίδα στο σύνολό της είχε μία σταθερή κλίση 1:100 από νότια προς

Άποψη του Ιερού των Μεγάλων Θεών στη Σαμοθράκη.

Το θέατρο στο Ιερό των Μεγάλων Θεών στη Σαμοθράκη (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

βόρεια. Η κλίση αυτή ήταν σκόπιμη και για τη διευθέτησή της έγιναν τροποποιήσεις στην κιονοστοιχία και στον βόρειο θριγκό. Το άνδηρο που περιέβαλλε τη Στοά αποτελούσε ένα εξαιρετικό τόπο έκθεσης αναθημάτων μεγάλης κλίμακας, τα οποία πλαισίωναν τη Στοά σε εντυπωσιακή διάταξη.

Το Μνημείο της Νίκης της Σαμοθράκης ήταν αναμφίβολα το πιο επιβλητικό από αυτά. Το σύνολο των αρχιτεκτονικών καταλοίπων, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη αποσπασματικότητα, δείχνει ότι, εκτός του δωρικού κίονα με το μνημείο του Φιλίππου Ε', στο άνδηρο υπήρχαν επίσης ένα μνημείο σε ιωνικό κίονα, αρκετά μνημεία σε ορθοστάτες, ίσως ένα μνημείο σε πεσό και πολλά μικρότερα μνημεία κατασκευασμένα από διάφορους τύπους μαρμάρου. Συνεχίστηκαν, τέλος, οι εργασίες για την περαιτέρω ανάπτυξη ενός τρισδιάστατου ψηφιακού μοντέλου του Ιερού, ενώ αντικείμενα μελέτης αποτέλεσαν η μετρολογία της αρχιτεκτονικής της Σαμοθράκης, η πετρογραφική ανάλυση τοπικών λίθων που χρησιμοποιήθηκαν στη αρχιτεκτονική του Ιερού και τα ευρήματα που προέρχονται από την ανασκαφή της Στοάς στη δεκαετία του '60.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Μελέτη των αρχιτεκτονικών στοιχείων της Στοάς στο Ιερό των Μεγάλων Θεών στη Σαμοθράκη (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Ασβεσταριά Πετρωτού Τρικάλων Ολοκλήρωση των ανασκαφικών εργασιών

Με τη φετινή ανασκαφική περίοδο ολοκληρώθηκε το πενταετές πρόγραμμα ανασκαφικών εργασιών στον οικισμό της Εποχής Χαλκού στη θέση «Ασβεσταριά» Πετρωτού Τρικάλων. Η ανασκαφή διεξάγεται υπό τη διεύθυνση της αρχαιολόγου της ΕΦΑ Καρδίτσας Μαρίας Βαϊοπούλου, με τη συνεργασία διεπιστημονικής ομάδας ερευνητών και την υποστήριξη του INSTAR. Η ανασκαφή στην θέση «Ασβεσταριά» Πετρωτού Τρικάλων, ξεκίνησε ως σωστική ανασκαφή με αφορμή το έργο κατασκευής της ε. ο. Λάρισας-Τρικάλων, όπου ήλθε στο φως οικισμός της Ύστερης Εποχής Χαλκού. Οι ανασκαφικές έρευνες που διεξήχθησαν κατά την διάρκεια του πενταετούς προγράμματος έδωσαν ενδιαφέροντα στοιχεία για τη διαχρονική καθώς και τη χωροταξική χρήση του οικισμού. Η περίπτωση του οικισμού του Πετρωτού αποτελεί για τη δυτική Θεσσαλία μοναδική γνωστή περίπτωση οικισμού της Τελικής Νεολιθικής ή και ακόμα πρωιμότερων φάσεων, η ζωή του οποίου συνεχίζεται αδιάλειπτα έως το τέλος της Εποχής του Χαλκού.

Αρχιτεκτονικά οικιστικά λείψανα

Αποκαλύφθηκαν τμήματα δεκαεσσάρων κτηρίων, τα οποία χρονολογούνται από την Πρωτοελλαδική (ΠΕ) II έως και την Υστεροελλαδική (ΥΕ) IIIΓ. Από τα καλύτερα διατηρημένα είναι: α) το Κτήριο Η, με κατεύθυνση ΒΑ-ΒΔ, το οποίο χρονολογείται στην ΠΕII. Πρόκειται για αψιδωτό κτήριο με είσοδο στην ΒΔ πλευρά του και αποκαλυφθείσες διαστάσεις 8,75X7,00μ. β) το Κτήριο Ε, το οποίο χρονολογείται στην ΥΕ IIIΑ. Πρόκειται για ένα παραλληλόγραμμο μεγαρόσχημο κτήριο στο οποίο παρατηρούνται

τρεις (3) οικοδομικές φάσεις. Από την πρώτη φάση σώζεται τείχος 16,21μ., ενώ από τη δεύτερη φάση, όπου διαπιστώνεται ότι το κτήριο μικραίνει σε μέγεθος, σώζεται τείχος μήκους 12,22μ. Στην Τρίτη, τελική του φάση διακρίνονται τουλάχιστον τρεις (3) χώροι καθώς και μία μνημειακή είσοδος. Οι σωζόμενες διαστάσεις του κτηρίου σε αυτή την φάση είναι 16,21X5,60μ. Το κτήριο συνεχίζεται κάτω από την παλαιά ε.ο. Λάρισας-Τρικάλων. γ) Το Κτήριο Ι, το οποίο χρονολογείται στην ΥΕIIIΒ περίοδο, έχει κατεύθυνση ΒΔ-ΒΑ, με μέγιστες σωζόμενες διαστάσεις 21,77X5,56μ. Αποτελείται από τέσσερις τουλάχιστον χώρους. Στη ΒΑ πλευρά του κτηρίου Ι, όπου βρίσκεται και η είσοδος του ήλθε στο φως τμήμα λιθόστρωτου δρόμου (διαστάσεων: σωζ. μήκος 4,22μ και πλάτους 2,40μ.), ο οποίος υπερκαλύπτει το κτήριο ΙΒ, το οποίο χρονολογείται στην ΥΕΙΙΒ

Ταφές

Ήλθαν στο φως 42 ταφές, οι οποίες ήταν είτε σε κιβωτιόσχημους είτε σε λακκοειδείς τάφους, οι οποίοι χρονολογούνται από την ΠΕI έως την ΥΕ IIIΓ, καθώς και ένας λακκοειδής, πλούσια κτερισμένος της ρωμαϊκής περιόδου, μέσα σε στρώμα της ΠΕIII. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες από τις ταφές, όπως η ταφή οικογένειας (πατέρας, μητέρα και βρέφος) σε λακκοειδή τάφο. Επίσης σε λακκοειδή τάφο ήλθε στο φως ταφή μητέρας, η οποία έφερε το βρέφος στο στήθος της. Σε θήκη δίπλα σε κιβωτιόσχημο παιδικό τάφο ανάμεσα στα άλλα κτερίσματα, ήρθε στο φως και ο σκελετός σκύλου. Όπως είναι γνωστό οι σκύλοι σαν κτερίσματα απαντούν συχνά κατά την Ύστερη Εποχή Χαλκού (ΥΕΧ).

Γενική άποψη της ανασκαφής στην «Ασβεσταριά» Πετρωτού Τρικάλων (φωτ. ΕΦΑ Καρδίτσας).

Μήτρες μετάλλων. «Ασβεσταριά» Πετρωτού Τρικάλων (φωτ. ΕΦΑ Καρδίτσας).

Κεραμική. «Ασβεσταριά» Πετρωτού Τρικάλων (φωτ. ΕΦΑ Καρδίτσας).

Κεραμική

Εκτός από την κεραμική ντόπια παραγωγή, αξιοσημείωτος είναι ο αριθμός των «εισηγμένων» αγγείων από την Αργολίδα και ίσως και από την Κρήτη. Στην ντόπια κεραμική της ΥΕΧ, η οποία έχει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τόσο όσο αφορά στον πηλό, όσο και στις χαρακτηριστικές λαβές, η μεσοελλαδική παράδοση ανιχνεύεται ακόμη και στα σχήματα των αγγείων.

Ένας μεγάλος αριθμός αγγείων ντόπιας κεραμικής, κυρίως της ΥΕΙΒ περιόδου, μιμείται την κεραμική της Αργολίδας χρησιμοποιώντας στο αλείφωμα βαφή η οποία είναι ομοιόχρωμη με τον πηλό της Αργολίδας. Στο σύνολό της, παράλληλα απαντώνται στη βόρεια και δυτική Ελλάδα καθώς και στην Αλβανία.

Αξίζει τέλος να σημειωθεί η παρουσία οστών ζώων κάτω από την θεμελίωση κτηρίου τα οποία χρονολογήθηκαν στην ΜΕΧ Ι (ανάμεσα στο 2134 και το 1939 π. Χ.), τα οποία πιθανόν να παραπέμπουν σε τελετουργικό θεμελίωσης, καθώς και η ταφή χοιριδίου, η οποία εντοπίστηκε κάτω από επιχώσεις της ΥΕΙΙΑ1.

Πηγή: ΥΓΠΟΑ / ΕΦΑ Καρδίτσας

Κεραμική. «Ασβεσταριά» Πετρωτού Τρικάλων (φωτ. ΕΦΑ Καρδίτσας).

Σημαντικά ευρήματα από τις ανασκαφές για τον ΤΑΡ στη Δυτική Μακεδονία

Οι ανασκαφές για τον Διαδριατικό Αγωγό Φυσικού Αερίου (ΤΑΡ ΑΓ) εμπλουτίζουν τον αρχαιολογικό χάρτη της Δυτικής Μακεδονίας. Αρχαιολογικά κατάλοιπα ανθρώπινης παρουσίας στη Δυτική Μακεδονία, από τους Νεολιθικούς χρόνους έως τη Μεταβυζαντινή περίοδο, έχει φέρει στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη στο πλαίσιο των κατασκευαστικών εργασιών του ΤΑΡ. Αυτό μαρτυρούν τα ευρήματα των αρχαιολόγων που απασχολεί το έργο στην περιοχή, οι οποίοι εργάζονται υπό την επίβλεψη των ΕΦΑ Κοζάνης, Φλώρινας και Καστοριάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

• Π.Ε. Κοζάνης: νέα αρχαιολογικά δεδομένα

«Η σωστική αρχαιολογική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 14 συνολικά θέσεις κοινοτήτων στην Π.Ε. Κοζάνης, έφερε στο φως νέα αρχαιολογικά δεδομένα για την ιστορία της περιοχής που συμπληρώνουν τον τοπογραφικό και πολιτισμικό χάρτη της», αναφέρουν η Προϊσταμένη της τοπικής Εφορείας Αρχαιοτήτων (ΕΦΑ) και υπεύθυνη αρχαιολόγος του έργου, Αρετή Χονδρογιάννη-Μετόκη, και η αρχαιολόγος Βίκη Λαϊνά που είχε την καθημερινή επιτόπια επίβλεψη των ανασκαφών. Οι αρχαιότητες που ανασκάφηκαν ανάγονται σε διάφορες χρονικές περιόδους και καταδεικνύουν τη διαχρονική κατοίκηση στην περιοχή από τους νεολιθικούς χρόνους και εξής. Κατά τις εργασίες που εκτέλεσε ομάδα 74 συνολικά ατόμων (εκ των οποίων 11 αρχαιολόγοι, 4 σχεδιαστές και 1 συντηρητής), εντοπίστηκαν συνολικά 67 σημεία με αρχαιολογικό υλικό, τα οποία ανήκουν σε οικισμούς ή μεμονωμένες εγκαταστάσεις. Τα σημαντικότερα ευρήματα εντοπίστηκαν στις κοινότητες:

- Πύργων: οικιστικά κατάλοιπα της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (10ος-8ος αι. π.Χ.), αποθηκευτική κατασκευή και νόμισμα ρωμαϊκής περιόδου, τμήμα νεκροταφείου Πρώιμων Βυζαντινών χρόνων, αλλά και ταφικά κατάλοιπα νεώτερου τάφου που περιείχε σέρβικο ασημένιο νόμισμα του 19ου αιώνα.
- Περδίκκα: νεκροταφείο της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (2.500-2.000 π.Χ.) –σημαντικό εύρημα ως ένα από τα πρωιμότερα που έχουν ανασκαφεί στον ελλαδικό χώρο-οικιστικά κατάλοιπα Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων, και κλίβανοι.
- Πτολεμαΐδας: τρεις οικισμοί, οι δύο της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου και ο τρίτος των Ελληνιστικών/Ρωμαϊκών χρόνων.

Περδίκκας, Νεκροταφείο Πρώιμης Εποχής Χαλκού (ΤΑΡ).

Πτολεμαΐδα, Άλσος, πήλινο μυροδοχείο (ΤΑΡ).

● **Π.Ε. Φλώρινας: σωστικές ανασκαφές στον Αντίγονο και τον Φιλώτα**

Κατά την προϊσταμένη της ΕΦΑ Φλώρινας, Χριστίνα Ζιώτα, στην Περιφερειακή Ενότητα Φλώρινας η αρχαιολογική έρευνα εστίασε ουσιαστικά σε δύο περιοχές, τις κοινότητες Αντιγόνου και Φιλώτα, όπου πραγματοποιήθηκαν δοκιμαστικές τομές και ορίστηκαν δύο θέσεις για σωστική ανασκαφή.

Στην πρώτη θέση, κοντά στον Αντίγονο, ανασκάφηκαν ευρήματα Νεώτερης Νεολιθικής περιόδου (6ης-5ης χιλιετίας π.Χ.) και Εποχής του Χαλκού (3ης-2ης χιλιετίας π.Χ.):

- οικιστικά στρώματα με κομμάτια πηλού, οπές για τη στερέωση ξύλινων πασσάλων, κατάλοιπα κατασκευών με λιθόστρωτα δάπεδα και πλήθος πήλινων αγγείων, σκευών, εργαλείων, μυλόλιθων κλπ.
- λακκοειδείς ταφές Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, κτερισμένες με πήλινα αγγεία.
- λακκοειδείς ταφές Βυζαντινών χρόνων, σε μία από τις οποίες η νεκρή έφερε πέντε χάλκινα δακτυλίδια.

Στη δεύτερη θέση στα νότιοανατολικά του Φιλώτα εντοπίστηκαν οικοδομικά κατάλοιπα και τάφοι που χρονολογούνται από την Ελληνιστική ως τη Μεσοβυζαντινή περίοδο (2ος αι. π.Χ.-12ος αι. μ.Χ.), καθώς και κινητά ευρήματα, όπως πήλινα

αγγεία, μεταλλικά εργαλεία και όπλα, καρφιά, κοσμήματα, χάλκινα νομίσματα, κατάλοιπα μεταλλουργικής δραστηριότητας και πήλινα εργαλεία υφαντικής. Τέλος, σε ορεινές θέσεις των κοινοτήτων Βαρικού και Μανιακίου αποκαλύφθηκαν λιθόκτιστες κατασκευές αμυντικού χαρακτήρα, πιθανότατα Ρωμαϊκών χρόνων.

● **Π.Ε. Καστοριάς: νέες θέσεις και καινούριες προοπτικές στην αρχαιολογική έρευνα**

«Στην Π.Ε. Καστοριάς ήρθαν στο φως αρχαιότητες σε δεκάδες θέσεις που εμπλουτίζουν τον αρχαιολογικό χάρτη της περιοχής και διευρύνουν τις προοπτικές για την αρχαιολογική έρευνα», τονίζουν η αρχαιολόγος της τοπικής ΕΦΑ, Χαρά Σαρρηγιαννίδου, και η προϊσταμένη της Εφορείας, Ανδρομάχη Σκρέκα. Τα ευρήματα παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία και καλύπτουν ευρύ χρονολογικό φάσμα, από τους προϊστορικούς ως τους μεταβυζαντινούς χρόνους και περιλαμβάνουν κλιβάνους νεολιθικών χρόνων, πίθους της εποχής του χαλκού, κατάλοιπα ρωμαϊκού οικισμού κ.ά. Ξεχωριστό ενδιαφέρον, σύμφωνα με την ΕΦΑ Καστοριάς, παρουσιάζει η ανασκαφή σημαντικών αρχιτεκτονικών καταλοίπων κοντά στο χωριό Πο-ριά, πλησίον του Αλιάκμονα. Πρόκειται για κτίσμα με τρίπλευρη κόγχη στην ανατολική πλευρά που παραπέμπει σε ναό – πιθανώς μεταβυζαντινών χρόνων (μέσα 15ου-αρχές 19ου αι.)– ή τμήμα μεγαλύτερου ναού.

Πηγή: Trans Adriatic Pipeline

Οι κούροι της Αταλάντης

Κατά τη διάρκεια ανασκαφικής έρευνας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας, στην ευρύτερη περιοχή της Αταλάντης στη Φθιώτιδα, έχουν έλθει στο φως από τα μέσα Οκτωβρίου 2018 τέσσερις κορμοί πώρινων αγαλμάτων φυσικού μεγέθους και ένα τμήμα τριεδρικής βάσης αγάλματος.

Η αρχαιολογική έρευνα ξεκίνησε με αφορμή την υπόδειξη νέας αρχαιολογικής θέσης από ιδιοκτήτη αγροτεμαχίου της κτηματικής περιφέρειας Αταλάντης, όταν κατά τη διάρκεια άρωσης, εντόπισε πώρινο κορμό γυμνού ανδρικού αγάλματος Αρχαϊκών χρόνων στον τύπο του κούρου (σωζ. ύψους 0,86μ.) και ειδοποίησε άμεσα την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Μετά την παράδοση και μεταφορά του γλυπτού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης, η προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας Ε. Καράτζαλη ανέθεσε στην αρχαιολόγο Μαρία Παπαγεωργίου τη διεξαγωγή δοκιμαστικών τομών στον αγρό, κατά τη διάρκεια των οποίων αποκαλύφθηκαν κατά χώρα άλλα τρία πώρινα γλυπτά Αρχαϊκών χρόνων και τμήμα τριεδρικής βάσης αγάλματος.

Στην πρώτη δοκιμαστική τομή στο βόρειο τμήμα του αγροτεμαχίου βρέθηκε πώρινο γλυπτό φυσικού μεγέθους Αρχαϊκών χρόνων (σωζ. ύψους 1,22μ.), που σώζεται από την κεφαλή ως το ύψος των μηρών και παριστάνει όρθια, γενειοφόρο μορφή

*Οι κούροι της Αταλάντης
(φωτ. ΕΦΑ Φθιώτιδας και Ευρυτανίας).*

Οι κούροι της Αταλάντης
(φωτ. ΕΦΑ Φθιώτιδας και Ευρυτανίας).

άνδρα με προτεταμένο το αριστερό σκέλος. Το παραπάνω γλυπτό βρέθηκε μαζί με τμήμα κάτω κορμού μικρότερου πώρινου γλυπτού που απεικονίζει ιστάμενη γυμνή ανδρική μορφή από την οσφυϊκή χώρα ως τις κνήμες (σωζ. ύψους 0,82μ.), το οποίο επίσης φέρει συμφυή πλίνθο στην οπίσθια επιφάνεια.

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας εντοπίστηκε ένας ακόμη κούρος σε φυσικό μέγεθος (σωζ. ύψους 0,95μ.) που σώζεται από το ύψος του λαιμού ως τους μηρούς, απεικονίζει γυμνό νέο με ελαφρά προτεταμένο το αριστερό σκέλος και διατηρείται σε καλή κατάσταση. Η τριεδρική πλίνθος που βρέθηκε ακριβώς δίπλα του πιθανόν ανήκει στο ίδιο γλυπτό.

Η πρόσφατη ολιγόμηρη ανασκαφική έρευνα που έχει διενεργηθεί σε μικρό μόνον τμήμα του αγρού, αποκάλυψε σε βαθύτερα στρώματα από αυτό της ανεύρεσης των αρχαϊκών γλυπτών, οργανωμένο νεκροταφείο στο οποίο μέχρι στιγμής διερευνήθηκαν επτά τάφοι που έχουν χρησιμοποιηθεί από τον 5ο αι.π.Χ. ως τον 2ο αι.π.Χ. με αξιόλογα ευρήματα.

Η ύπαρξη του αρχαίου νεκροταφείου σε εγγύτητα με τη σύγχρονη πόλη της Αταλάντης υποδηλώνει ότι πιθανότατα έχει εντοπισθεί τμήμα του οργανωμένου νεκροταφείου του αρχαίου Οπούντα.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Αιγόςθενα. Ο ΝΑ Πύργος αναστηλωμένος.

Εγκαίνια ΝΑ Πύργου του αρχαίου φρουρίου Αιγοςθένων

Εγκαινιάστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής ο αναστηλωμένος Νοτιοανατολικός Πύργος του αρχαίου φρουρίου Αιγοςθένων. Το αρχαίο φρούριο των Αιγοςθένων, κτισμένο στο β΄ ήμισυ του 4ου αι. π.Χ., αποτελεί ένα από τα καλύτερα διατηρημένα αρχαία φρούρια στον ελληνικό χώρο. Το πλέον εντυπωσιακό χαρακτηριστικό του φρουρίου είναι ο Νοτιοανατολικός Πύργος της ακρόπολης που συγκαταλέγεται στα σπουδαιότερα μνημεία της αρχαίας οχυρωματικής τέχνης. Το έργο αναστήλωσης και αποκατάστασης του Πύργου υπήρξε ένα τεράστιο εγχείρημα που χρηματοδοτήθηκε από το ΕΣΠΑ, υλοποιήθηκε με αυτεπιστασία αρχικά από τη Γ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και ολοκληρώθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών. Ο ΝΑ Πύργος, αναστηλωμένος σήμερα στην πλήρη μορφή του, αποτελεί πολύτιμο τεκμήριο της αρχαίας οχυρωματικής τέχνης. Ο επισκέπτης έχει πλέον τη δυνατότητα πρόσβασης στο εσωτερικό του και ανόδου έως τον τελευταίο του όροφο, από όπου έχει πλήρη εποπτεία του φρουρίου και της ευρύτερης περιοχής.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ / ΕΦΑ Δυτικής Αττικής

Αναπαράσταση του χώρου του ναού του Απόλλωνα στη Δήλο (Α).

Δήλος Αναστήλωναται ο ναός του Απόλλωνα

Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) αποφάσισε ομόφωνα την υλοποίηση μελέτης, η οποία, μόλις υλοποιηθεί, θα δημιουργήσει ένα νέο κορυφαίο τοπόσημο στη Δήλο. Πρόκειται για την αρχιτεκτονική προμελέτη μερικής αποκατάστασης και αναστήλωσης του Ναού του Απόλλωνα, το βασικό μνημείο του δηλιακού ιερού, την οποία πραγματοποίησε το επιστημονικό προσωπικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων (ΕΦΑ) Κυκλάδων.

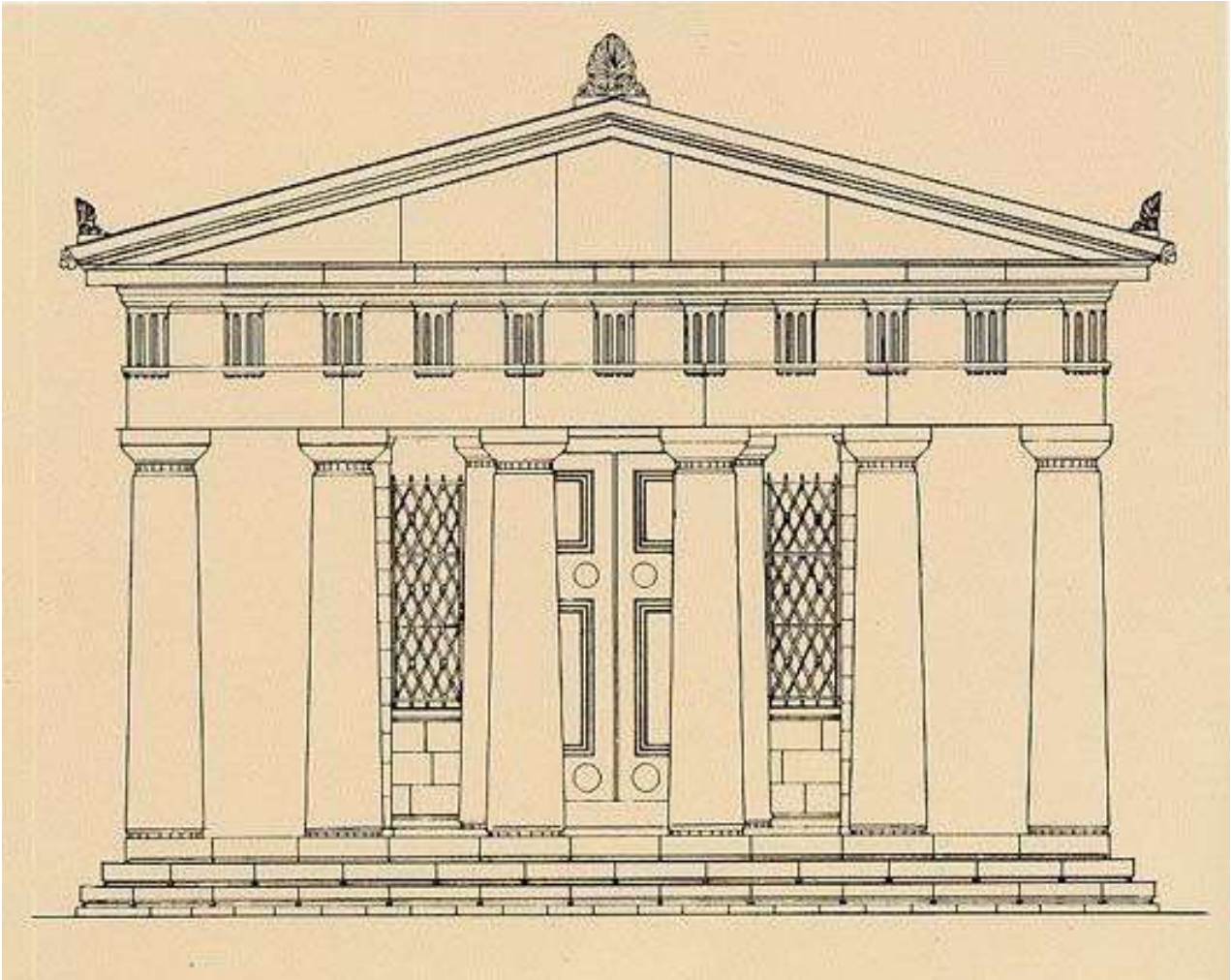
«Είναι η πρώτη επέμβαση στο Ιερό της Δήλου και μάλιστα στο πιο σημαντικό μνημείο, που είναι ο Ναός του Απόλλωνα. Στο νησί του Απόλλωνα επιτέλους θα υπάρχει αναγνωρίσιμος ο Ναός του», δήλωσε ο προϊστάμενος της ΕΦΑ Κυκλάδων και μέλος του ΚΑΣ, Δημήτρης Αθανασούλης. Ο ίδιος συμπλήρωσε ότι το μνημείο «σήμερα είναι απλώς τα θεμέλια, αλλά μετά την αναστήλωση θα μπορεί κανείς να αναγνωρίσει τον Ναό του Απόλλωνα στο ιερό της Δήλου, το οποίο είναι εξαιρετικά σημαντικό. Δημιουργούμε ένα νέο κορυφαίο τοπόσημο στο νησί», επεσήμανε.

Η αναστήλωση περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την τοποθέτηση των βάσεων από 11 κίονες, την αναστήλωση ενός ολόκληρου κίονα που κείται στο έδαφος με το κιονόκρανό του, την τοποθέτηση ενός σπονδύλου κίονα στην πρόσταση του πρόναου του κυρίως ναού και δειγματική ανασύσταση του θριγκού. «Αυτή είναι η πρώτη φάση, γιατί το

υλικό που υπάρχει από την αναδομή, τις κιονοστοιχίες, τον θριγκό, τα επιστήλια και από αλλού είναι πολύ μεγάλο. Σε αυτή τη φάση προχωράμε σε μια πρώτη αναστήλωση, η οποία δεν θα είναι πλήρης, αλλά αρκετά ικανοποιητική. Το μνημείο θα αποκτήσει τρίτη διάσταση, που είναι επίσης πολύ σημαντικό», τόνισε ο Αθανασούλης.

Το έργο, που θα ξεκινήσει λογικά την άνοιξη, αφού πρώτα ενταχθεί στο τρέχον ΕΣΠΑ, δεν είναι το μόνο που υλοποιείται στη Δήλο. «Είναι ένα από τα υποέργα του ΕΣΠΑ. Τα άλλα είναι, μεταξύ άλλων, η αποκατάσταση της μεγαλύτερης ιδιωτικής οικίας του Διονύσου και η δημιουργία μουσειακού πυρήνα εκεί, ο σχεδιασμός διαδρομών στο ιερό, η συντήρηση και ο ευπρεπισμός των μουσειακών εκθέσεων στο Μουσείο», ανέφερε ο Αθανασούλης, συμπληρώνοντας ότι η παρέμβαση εντάσσεται στο πλαίσιο «βλέπουμε την αρχαία πόλη ως πόλη. Έχουμε μια συνολική προσέγγιση της Δήλου και κάθε επέμβαση εντάσσεται μέσα σε αυτό το γενικό σχέδιο», κατέληξε.

Η Δήλος είναι ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας, εγγεγραμμένος στον κατάλογο της UNESCO με μεγάλη επισκεψιμότητα. Αποτελεί αναμφισβήτητα έναν από τους γοητευτικότερους ερειπιώνες της Μεσογείου, καθώς ολόκληρο το νησί καλύπτεται από εξαιρετικής διατήρησης κτήρια, με μοναδικά ψηφιδωτά, γλυπτά και κινητά ευρήματα που φυλάσσονται στο μουσείο της.

Ο ναός του Απόλλωνα στη Δήλο, γνωστός και ως ναός των Δηλίων.

Η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων έχει σχεδιάσει ένα πρόγραμμα ολοκληρωμένων επεμβάσεων στη Δήλο με στόχο όχι μόνο να διασωθεί η πολύτιμη κληρονομιά από την αμείλικτη φθορά του χρόνου στις ακραίες συνθήκες του Αρχιπελάγους, αλλά και να καταστεί το ιερό νησί επισκέψιμος χώρος παγκόσμιας εμβέλειας. Ορισμένες από τις επεμβάσεις αυτές έχουν ήδη εγκριθεί επί της αρχής, όπως π.χ. η αποκατάσταση του αρχαίου Θεάτρου, ενώ κάποιες άλλες είναι στη φάση της υλοποίησης, όπως η αναστήλωση της Στοάς του Φιλίππου. Οι επεμβάσεις αυτές θα συμβάλουν στον περιορισμό της φθοράς και ταυτόχρονα θα καταστήσουν τον χώρο κατανοητό και εύληπτο για τον επισκέπτη.

Ο ναός του Απόλλωνα βρίσκεται στο μέσον περίπου της δυτικής πλευράς του νησιού, στην πεδιάδα όπου αναπτύχθηκε το ιερό του Απόλλωνα της Άρτεμης και της Λητούς. Κτισμένος σε φυσικό υπερυψωμένο πλάτωμα, 5μ. πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, είναι γνωστός από τις δηλιακές επιγραφές ως *Απόλλωνος ναός* και *ναός των Δηλίων*, ο μεγαλύτερος εκ των τριών ναών-οίκων

του θεού (ναός Αθηναίων, Πύρινος Οίκος), για αυτό και στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως *Μέγας Ναός*.

Η κατασκευή του ναού συμπίπτει σε γενικές γραμμές με την ιστορία της Δήλου. Η οικοδόμησή του έγινε σε δύο φάσεις: Ξεκίνησε γύρω στο 475-470 π.Χ. με χρήματα της Δηλιακής Συμμαχίας και αρχικά έφθασε μέχρι το ύψος της ζωφόρου. Όταν το ταμείο της Συμμαχίας μεταφέρθηκε στην Αθήνα το 454 π.Χ. οι εργασίες διακόπηκαν, ο ναός παράμεινε ημιτελής, μάλλον με μια πρόχειρη στέγη, ως την εποχή της δηλιακής ανεξαρτησίας (314 π.Χ.), οπότε οι εργασίες ξανάρχισαν για να ολοκληρωθούν πιθανότατα στις αρχές του 3ου αι. π.Χ.

Ο ναός του Απόλλωνα, που ανασκάφηκε στο τέλος του 19ου αι. και στις αρχές του 20ού, σώζεται σήμερα λίγο ψηλότερα από τη θεμελίωση. Σύμφωνα με τους ειδικούς της ΕΦΑ Κυκλάδων, η σκέψη για αναστήλωση του μνημείου γεννιέται αυτόματα εξαιτίας του μεγάλου αριθμού αρχιτεκτονικών μελών που έχουν διασωθεί σε συνδυασμό με τη θέση και τη σημασία του.

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ

Μεταφορά ρωμαϊκού υπόκαυστου λουτρού

Ρωμαϊκό λουτρό, συνολικού βάρους περίπου 50 τόνων, το οποίο χρονολογείται τον 4ο αι. μ.Χ. και βρέθηκε κατά τη διάρκεια ανασκαφικών εργασιών στον σταθμό του Μετρό Αγίας Σοφίας στη Θεσσαλονίκη, αποσπάστηκε αυτούσιο έπειτα από δύο μήνες προετοιμασιών.

Το υπόκαυστο λουτρό, πλάτους 5,60 τ.μ. και φάρδους 4,40μ., ήταν ουσιαστικά ένας υπόγειος χώρος, ο οποίος αποτελούσε σύστημα υποδαπέδιας θέρμανσης, καθώς εκεί κυκλοφορούσε ζεστός αέρας, με σκοπό τη θέρμανση του υπερκείμενου δαπέδου.

Στηριζόμενο σε έναν ειδικά διαμορφωμένο νάρθηκα από μεταλλικές δοκούς και οπλισμένο σκυρόδεμα, παίρνοντας κλίση 30 μοιρών και κυλώντας για περισσότερο από δέκα ώρες πάνω σε κεκλιμένες μεταλλικές ράγες, βγήκε στην επιφάνεια της γης. Είναι η πρώτη φορά που γίνεται κατασκευή ανύψωσης μνημείου σε κεκλιμένο επίπεδο, έχοντας και η ίδια η κατασκευή ανηφορική θέση 30 μοιρών.

Με τη βοήθεια δύο γερανών, το σημαντικό εύρημα υψώθηκε στον αέρα και τοποθετήθηκε σε πλατφόρμα νταλίκας για να μεταφερθεί στην αποθήκη του Καλοχωρίου, όπου φυλάσσονται οι σημαντικότερες αρχαιότητες του Μετρό. Αντίστοιχα δάπεδα έχουν ξαναβρεθεί, το συγκεκριμένο, όμως, έχει την ιδιαιτερότητα ότι είναι υπόκαυστο.

Το ρωμαϊκό υπόκαυστο πριν από την απομάκρυνσή του (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Μεταφορά του ρωμαϊκού υπόκαυστου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Επαναπατρισμός μαρμάρινης επιτύμβιας στήλης από το Λονδίνο

Επαναπατρίστηκε στην Ελλάδα (7/9/2018) μαρμάρινη ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη αττικού εργαστηρίου, η οποία είχε εξαχθεί παράνομα από τη χώρα και εντοπίστηκε να πωλείται σε δημοπρασία αρχαιοτήτων του Οίκου Sotheby's στο Λονδίνο. Το Υπουργείο Πολιτισμού, μέσω της αρμόδιας Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών, αξιοποιώντας σχετικές πληροφορίες από τις διωκτικές Αρχές και σε συνεργασία με τις δικαστικές Αρχές, προέβη σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για τη διεκδίκησή της. Η στήλη παραδόθηκε τελικά από τον οίκο δημοπρασιών στη Μητροπολιτική Αστυνομία του Λονδίνου, προκειμένου να επιστραφεί στην Ελλάδα. Πρόκειται για ένα τυπικό παράδειγμα μαρμάρινης αττικής στήλης Κλασικών χρόνων με ανθεμωπή επίστεψη. Στον κορμό της, αποδίδονται ανάγλυφα δύο ρόδακες και κάτω από

αυτούς διακρίνεται αρχή ονόματος, πιθανόν του νεκρού: ΕΣΤΙ[ΑΙΟΣ]. Η στήλη χρονολογείται περί το 340 π.Χ. και προέρχεται αναμφίβολα από κάποιο αρχαίο νεκροταφείο της Αττικής, καθώς ο συγκεκριμένος τύπος αποτελεί αποκλειστικότητα των αττικών εργαστηρίων γλυπτικής. Στην επιστροφή της στήλης συνέβαλε ουσιαστικά η Πρεσβεία της Ελλάδας στο Λονδίνο, η οποία συνέδραμε εξαρχής με κάθε πρόσφορο τρόπο, ώστε να ολοκληρωθούν οι απαραίτητες διαδικασίες της επιστροφής της στήλης. Μετά τον επαναπατρισμό της η στήλη παραδόθηκε στο Επιγραφικό Μουσείο. Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Ανάκτηση κλεμμένου αγαλματίου

Στην ανάκτηση του κλεμμένου αγαλματίου και στη σύλληψη των δραστών της κλοπής που σημειώθηκε τον Μάιο του 2018 στις αποθήκες του Μουσείου Προϊστορικής Θήρας προχώρησαν οι διωκτικές αρχές. Κατά τον έλεγχο που είχε διενεργηθεί αμέσως μετά την κλοπή από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, είχε διαπιστωθεί ότι έλειπε αγαλμάτιο γυναικείας μορφής, ενδεχομένως Αφροδίτης, με ύψος κορμού 56,5 εκ. και κατασκευασμένο από

Η μαρμάρινη ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη.

Οι αρχαιότητες που είχαν κλαπεί από το Μουσείο Θήρας.

επιμέρους τμήματα. Το αγαλμάτιο χρονολογείται στους Υστεροελληνιστικούς/Ρωμαϊκούς χρόνους. Το αρχαίο αντικείμενο θα επιστραφεί άμεσα στο Μουσείο Προϊστορικής Θήρας. Πηγή: ΥΠΠΟΑ

Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για την επιστροφή ή απόδοση πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσης

Η Ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ υιοθέτησε ομόφωνα, στις 13 Δεκεμβρίου 2018, κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας, την Απόφαση περί «Επιστροφής ή απόδοσης πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσης». Η εν λόγω Απόφαση, η οποία παραπέμπει και στην επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα, έτυχε ευρύτατης αποδοχής από όλες τις γεωγραφικές ομάδες των Κρατών, 105 εκ των οποίων την συγκληδεμόνευσαν.

Ειδικότερα, η Απόφαση εστιάζει στην υποχρέωση των Κρατών να καταπολεμήσουν την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου, δεδομένων και των πρόσφατων συρράξεων στη Μέση Ανατολή που είχαν ως παράπλευρη συνέπεια την καταστροφή, λεηλασία, κλοπή, αλλά και παράνομη εμπορία πολιτιστικών αγαθών, κυρίως μέσω του διαδικτύου. Η Απόφαση καταδικάζει τις ανωτέρω παράνομες πράξεις, αναδεικνύει με τρόπο emphaticό τη διασύνδεση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών με τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας και καλεί τα Κράτη να προστατεύσουν την πολιτιστική

κληρονομιά, όχι μόνον λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα προστασίας της, αλλά και επιστρέφοντας κλεμμένα ή παράνομα διακινηθέντα πολιτιστικά αγαθά στις χώρες προέλευσης. Πρόκειται για σημαντική πρωτοβουλία της Ελλάδας, η οποία ηγήθηκε και των σχετικών διαπραγματεύσεων. Η συγκεκριμένη απόφαση υιοθετείται αδιαλείπτως από τη Γενική Συνέλευση ανά τριετία, με τη χώρα μας να υποβάλει παγίως το σχετικό ψήφισμα, στην κατεύθυνση προάσπισης της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος

Ενδιαφέροντα ευρήματα στη θέση Πραστεϊό-Μεσόροτσο Πάφου

Οι ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν στη θέση Πραστεϊό-Μεσόροτσο στην επαρχία Πάφου, από τις 27 Ιουνίου μέχρι τις 8 Αυγούστου 2018, υπό τη διεύθυνση του Δρος Andrew McCarthy, Βοηθού Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας, Κλασικών Σπουδών και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου, είχε πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Στο ανασκαφικό αυτό πρόγραμμα συνεργάζονται ειδικοί από διάφορες χώρες και φοιτητές. Η αρχαιολογική θέση βρίσκεται γύρω από ένα βραχώδες έξαρμα στην κοιλάδα του Διάριζου Ποταμού, με εκπληκτική θέα τόσο προς τα βουνά όσο και προς τη θάλασσα. Η θέση του οικισμού στην κοιλάδα αλλά και η εύκολη πρόσβαση σε διάφορες πρώτες ύλες, είναι στοιχεία που φαίνεται να συνέβαλαν στη μακροζωία του οικισμού. Κατά τη δέκατη ανασκαφική περίοδο, η ερευνητική ομάδα διεξήγαγε ανασκαφές σε τέσσερις περιοχές, αποκαλύπτοντας κατάλοιπα που χρονολογούνται στη Νεολιθική και Χαλκολιθική περίοδο, στην Πρωίμη και Μέση Εποχή του Χαλκού, όπως και στα ερείπια κτηρίου του 19ου αιώνα.

Στην Περιοχή V ανασκάφηκε μια ιδιαίτερα σημαντική και σπάνια κατασκευή της Ακεραμικής Νεολιθικής περιόδου (περ. 6000 π.Χ.). Πρόκειται για ένα αρχιτεκτονικό στοιχείο, η χρήση του οποίου παραμένει αινιγματική αφού ακόμη να διερευνηθεί πλήρως. Φαίνεται ότι είναι μια κυκλική κατασκευή φτιαγμένη από λίθους και καλυμμένη με επίχρισμα. Παρόμοιες κατασκευές/πλατφόρμες έχουν ανασκαφεί στην Ακεραμική Νεολιθική θέση Κρήτου Μαρόττου-Άης Γιώρκης. Ίσως όμως και να πρόκειται για τοίχο μικρού κτηρίου όπως αυτά της Χοιροκοιτίας. Η κατασκευή αυτή βρέθηκε καλυμμένη με αρκετά στρώματα της Κεραμικής Νεολιθικής περιόδου. Φαίνεται δηλαδή, ότι ο οικισμός αυτός χρησιμοποιείτο από την Ακεραμική μέχρι την Κεραμική Νεολιθική περίοδο, ρίχνοντας φως σε μια

Κυκλική λιθόκτιστη κατασκευή με επίχρισμα της Ακεραμικής Νεολιθικής περιόδου (το τόξο είναι τοποθετημένο στο άνω μέρος της κατασκευής) (φωτ. © Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

Η Περιοχή IV με κατάλοιπα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, περιλαμβανομένου και του ανοικτού δοχείου που βρέθηκε στο δάπεδο (φωτ. © Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

φάση της Κυπριακής Προϊστορίας η οποία δεν είναι ιδιαίτερος γνωστή.

Στην Περιοχή IV, σε μια επέκταση ενός κυκλικού κτηρίου που είχε ανασκαφεί παλαιότερα, ανασκάφηκαν κατάλοιπα κατοίκησης που χρονολογούνται στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (περ. 2000 π.Χ.). Συγκεκριμένα, πάνω στο δάπεδο βρέθηκε τμήμα μεγάλου ανοικτού δοχείου. Το δοχείο είχε τοποθετηθεί σε έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο, περιβαλλόμενο από πέτρες, υποδηλώνοντας έναν ειδικό χαρακτήρα. Το μέγεθος του δοχείου επίσης υποδηλώνει ειδική χρήση, πιθανόν τελετουργική κατανάλωση φαγητού. Η χρήση του κτηρίου θα ήταν σύγχρονη με την κατασκευή του γνωστού ομοιώματος του «Ιερού των Βουνών», το οποίο αναπαριστά ένα κτίσμα με ανθρώπους και ζώα. Δεδομένου ότι κατά την Εποχή του Χαλκού στην Κύπρο τα κτήρια ήταν συνήθως ορθογώνιας κάτοψης, το κτήριο στο Πραστεϊό και το ομοίωμα του «Ιερού των Βουνών», και τα δύο κυκλικής κάτοψης, με ειδικά διαρρυθμισμένους κοινούς χώρους, παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την περίοδο αυτή.

Κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού (περ. 1900 π.Χ.) ο οικισμός, η αρχιτεκτονική του και πιθανόν και ο τρόπος ζωής των κατοίκων άλλαξαν δραστικά. Οι αλλαγές αυτές συνοδεύτηκαν με την ανοικοδόμηση μεγάλου αριθμού αναβαθμίδων σε διάφορα σημεία του οικισμού, με νέα αρχιτεκτονικά στοιχεία και νέα είδη αντικειμένων. Τα νέα αυτά

στοιχεία υποδηλώνουν αλλαγές στην κοινωνική οργάνωση και συγκεκριμένα, αντανακλούν έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και πιο εξεζητημένη αρχιτεκτονική. Στο τέλος της περιόδου αυτής ο οικισμός εγκαταλείπεται. Οι τελευταίες προϊστορικές δραστηριότητες εντοπίστηκαν στην Περιοχή XI όπου τα αρχαιολογικά κατάλοιπα σώζονται σε πολύ καλή κατάσταση, σε πολλά σημεία πέραν των 2 μέτρων σε ύψος. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στην κατάχωση των εσωτερικών χώρων όταν δημιουργούνταν οι αναβαθμίδες. Κατά τη φετινή ανασκαφική περίοδο διερευνήθηκαν οι εσωτερικοί χώροι στα καλά διατηρημένα δωμάτια και στην πρώτη αναβαθμίδα βρέθηκε επιχρισμένο δάπεδο πάνω στο οποίο ίστατο μια προτομή ταύρου. Το εύρημα αυτό μας δίνει περισσότερα στοιχεία για το είδος των δραστηριοτήτων που διεξάγονταν στο χώρο αυτό και για το χαρακτήρα της κοινωνίας της Μέσης Εποχής του Χαλκού.

Επειδή στον χώρο της έρευνας πιστεύεται ότι υπήρχε κατά τον 19ο αιώνα κρυψώνα των περιβόητων Χασαμπουλίων, θεωρήθηκε σημαντικό να ερευνηθεί ο χώρος για τυχόν στοιχεία που σχετίζονται με την περίοδο αυτή. Έτσι, διερευνήθηκαν τα κατάλοιπα ενός κτηρίου του 19ου ή 20ού αι. μ.Χ. και συλλέχθηκε υλικό που ίσως ρίξει φως στη ζωή εκεί κατά τη Βρετανική αποικιακή διακυβέρνηση όπως και στη λαογραφική παράδοση της περιοχής.

Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Ολοκλήρωση των ανασκαφών στην Κάτω Πάφο-Τούμπαλλο Κύπρου

Το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Μεταφορών, Επικοινωνιών και Έργων της Κύπρου ανακοίνωσε τη λήξη των ανασκαφών του 2018 του Πανεπιστημίου της Κατάνιας στη θέση Πάφος-Τούμπαλλο, υπό τη διεύθυνση του Filippo Giudice. Η περιοχή υπό έρευνα είναι γνωστή και ως «Garrison's Camp» και όπως και κατά τον περασμένο χρόνο, οι φετινές έρευνες επικεντρώθηκαν στο νότιο τμήμα του χώρου, όπου υπάρχει βραχώδες έξαρμα (με κατεύθυνση ανατολή-δύση). Στην περιοχή αυτή ανασκάφηκε αριθμός εγκοπών στο βράχο που ερμηνεύονται ως θήκες για λύχνους, οι οποίοι ίσως προσφέρονταν ως αναθήματα στη θεότητα που λατρευόταν στο ιερό.

Στα δυτικά του εξάρματος, οι ανασκαφές που έγιναν το 2013 και 2017 έφεραν στο φως δύο τοί-

χους (ο ένας με κατεύθυνση βορρά-νότο και ο άλλος ανατολή-δύση), οι οποίοι οριοθετούν τη ΒΑ γωνία μιας στέρνας επιχρισμένης με υδραυλικό κονίαμα. Στην ίδια περιοχή βρέθηκε τοίχος κατασκευασμένος με μεσαίου μεγέθους λίθους, ελάχιστα επιχρισμένος και με συνδετικό υλικό τον γύψο. Με βάση τα χαρακτηριστικά δόμησής του, ο τοίχος μπορεί να χρονολογηθεί στην Παλαιохριστιανική περίοδο, περίπου στον 5ο αι. Συνολικά ανασκάφηκαν 11,6 μ. του τοίχου, ο οποίος φθάνει μέχρι τα όρια της ανασκαφής.

Οι έρευνες αποκάλυψαν ακόμη δύο τοίχους, ο οποίοι ορίζουν δύο δωμάτια οικίας των Πρωτοχριστιανικών χρόνων. Το πρώτο δωμάτιο διασώζει τα ίχνη του αρχαίου δαπέδου από πατημένο χώμα. Κάτω από αυτό το δάπεδο βρέθηκαν θραύσματα από αμφορείς, μικρά κύπελλα και ένας μικρός λύχνος. Το δεύτερο δωμάτιο, που δεν έχει ερευ-

Πάφος-Τούμπαλλο. Εγκοπές στον βράχο που ερμηνεύονται ως θήκες για λύχνους (φωτ.© Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

Πάφος-Τούμπαλλος. Το οικοδόμημα της Παλαιοχριστιανικής περιόδου. Οι δύο τοίχοι, οι οποίοι οριοθετούν τη ΒΑ γωνία στέρνας επιχρισμένης με υδραυλικό κονίαμα (φωτ. © Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

Πάφος-Τούμπαλλος. Το οικοδόμημα της Παλαιοχριστιανικής περιόδου (φωτ. © Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

Πάφος-Τούμπαλλος. Δωμάτιο κτηρίου της Παλαιοχριστιανικής περιόδου (φωτ. © Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

Πάφος-Τούμπαλλος. Λύχνος που κοσμεύεται με ανθρώπινο κεφάλι (φωτ. © Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

νηθεί πλήρως, δεν διασώζει ίχνη από το δάπεδό του. Από το δωμάτιο αυτό αφαιρέθηκε μεγάλη ποσότητα ερυθρού χύματος αναμεμιγμένου με μικρούς λίθους. Κάτω από το χύμα αυτό βρέθηκαν σημαντικές ποσότητες κινητών ευρημάτων όπως κεραμική του 4ου αι. π.Χ (περιλαμβανομένης και μελανόμορφης κεραμικής από την Αττική), μικρά κύπελλα, λύχνοι, μυροδοχεία, θραύσματα από Ανατολικού τύπου sigillata ενσφράγιστες λαβές

αμφορέων και θραύσματα γυάλινων αγγείων. Ανάμεσα στο υλικό είναι και ένας λύχνος που κοσμεύεται με ανθρώπινο κεφάλι με ατίθαση κόμμωση. Το υλικό αυτό μας δίνει σημαντικές πληροφορίες για τη ζωή στο παγανιστικό ιερό που καταχώθηκε από τα στρώματα κατοίκησης της Παλαιοχριστιανικής περιόδου. Πιθανόν η είσοδος στο παγανιστικό ιερό να βρισκόταν στην περιοχή αυτή.

Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Επαναπατρίσθηκε στην Κύπρο ψηφιδωτό του Αποστόλου Μάρκου

Παραδόθηκε (19-11-2018) στον Προκαθήμενο της Εκκλησίας Κύπρου, Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο, το επαναπατρισθέν ψηφιδωτό της Παναγίας της Κανακαριάς που απεικονίζει τον Απόστολο Μάρκο. Το ψηφιδωτό παρέδωσαν στον Μακαριώτατο η Διευθύντρια του Τμήματος Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Μεταφορών Μαρίνα Ιερωνυμίδου και ο Νομικός Σύμβουλος της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου Λεωνίδας Γεωργίου, οι οποίοι αποτέλεσαν και την αντιπροσωπεία της Κύπρου κατά την παράδοση του ψηφιδωτού στη Χάγη.

Η παράδοση του ψηφιδωτού στη Χάγη έγινε από τον Ολλανδό ντετέκτιβ Arthur Brand, ο οποίος ασχολείται με τον εντοπισμό κλεμμένων έργων τέχνης. Η επιτυχία όμως στην ολοκλήρωση του εντοπισμού και επαναπατρισμού του ανεκτίμητης

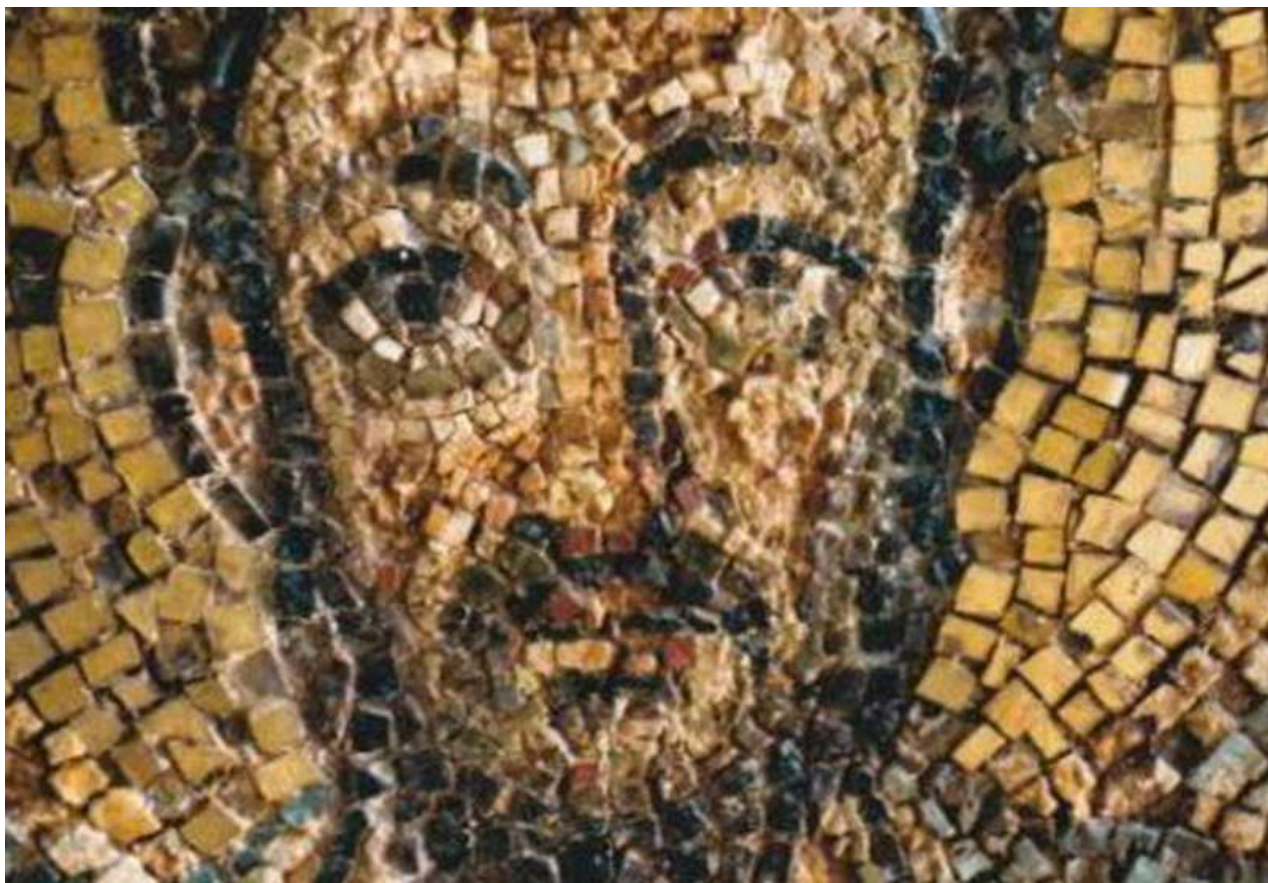
αξίας ιστορικού αυτού θρησκευτικού θησαυρού, οφείλεται, όπως δήλωσαν οι συμμετέχοντες στην αποστολή, στην άψογη συνεργασία Πολιτείας και Εκκλησίας Κύπρου. Πρόκειται για μετάλλιο με ψηφιδωτή απεικόνιση του Αποστόλου Μάρκου από την Παναγία της Εκκλησίας της Κανακαριάς στην κατεχόμενη Λυθράγκωμη της επαρχίας Αμμοχώστου.

Η Ιερωνυμίδου ανέφερε ότι η όλη διαδικασία που ακολουθήθηκε είναι σύμφωνη με τις πρόνοιες της νομοθεσίας για επαναπατρισμό αρχαιοτήτων, και υπογράμμισε πως το ψηφιδωτό θα τύχει της αναγκαίας συντήρησης από το Τμήμα Αρχαιοτήτων, η αντιπροσωπεία του οποίου διαπίστωσε κατά την επίσκεψή της στη Χάγη την αυθεντικότητα του ψηφιδωτού. Τα έξοδα για τον επαναπατρισμό του ψηφιδωτού ανέλαβε η Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου.

Πηγή: Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος παραλαμβάνει το ψηφιδωτό (φωτ. Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου).

Το επαναπατρισθέν ψηφιδωτό της Παναγίας της Κανακαριάς που απεικονίζει τον Απόστολο Μάρκο (φωτ. Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου).

Ο Ολλανδός ντετέκτιβ Arthur Brand που εντόπισε το ψηφιδωτό (φωτ. Jan Hennop/AFP).

Η παράδοση του ψηφιδωτού στον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Χρυσόστομο από τη Μαρίνα Ιερωνυμίδου Διευθύντρια Τμήματος Αρχαιοτήτων Υπουργείου Μεταφορών (φωτ. Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου).

Ψηφιδωτό με θρησκευτική επιγραφή ανακαλύφθηκε στα Καταλύματα των Πλακωτών Κύπρου

Σημαντικά ευρήματα έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη της 12ης ανασκαφικής περιόδου (2018) στη θέση Καταλύματα των Πλακωτών, που βρίσκεται στη δυτική ακτή της Χερσονήσου του Ακρωτηρίου στην Κύπρο, όπως ανακοινώθηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου. Η ανασκαφή διεξήχθη υπό τη διεύθυνση της αρχαιολογικής λειτουργού Α', Δρος Ελένης Προκοπίου, με συνεργείο εποχικών εργατών και σχεδιάστρια την αν. τεχνικό Μαίρη Τσιάμπερλαιν.

Ανάμεσα στα άλλα ήλθαν στο φως τμήματα από νέα ψηφιδωτά- ανάμεσα στα οποία μία επιγραφή με τη φράση «Κύριε βοήθει τοῖς τὸ ὄνομά σου φοβουμένοις» (Κύριε βοήθα τους φοβούμενους το ὄνομά σου).

Η ανασκαφή εξελίσσεται στη νότια πτέρυγα ενός τεράστιου συγκροτήματος, η οποία συμπεριλαμβάνει ένα σύμπλεγμα από δύο ναούς, συνολικού μήκους περίπου 100 μέτρων, εκατέρωθεν περιστυλου αιθρίου, με χώρους εγκατάστασης στα νότια και τα ανατολικά, που δεν έχουν ακόμα διερευνηθεί. Ένα δεύτερο αίθριο έχει αρχίσει να αποκαλύπτεται στη βόρεια πλευρά του ανατολικού ναού. Ο πρώτος ναός, που ερευνήθηκε μεταξύ των ετών 2007-2010, ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης

βασιλικής με εγκάρσιο κλίτος, παραλλαγή δηλ. σταυρόσχημου ναού, με πλάτος, στον άξονα βορρά-νότου, 36 μ. και μήκος 29 μ., χωρίς την εξέχουσα προς δυσμάς αψίδα, που συναποτελεί τμήμα μίας κεντρικής υπερυψωμένης εξέδρας.

Διασώζει, σε όλη την έκταση του εσωτερικού χώρου, ψηφιδωτό επιδαπέδιο διάκοσμο. Το οικοδόμημα παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με το προσκύνημα του Αγίου Μηνά στην Αίγυπτο. Κατά τη φετινή ανασκαφή, η οποία είναι επικεντρωμένη στην αποκάλυψη του δεύτερου ναού, που βρίσκεται στα ανατολικά, ολοκληρώθηκε ο καθαρισμός του νοτίου και κεντρικού κλίτους, και τμήματος του βορείου, ενώ άρχισε ήδη να αποκαλύπτεται και η κεντρική εξέδρα του Ιερού Βήματος, με παράλληλο προς αυτήν άμβωνα, σε χαμηλότερη στάθμη, στον οποίο απολήγει αξονικός σολέας που υποβάλλει μία τονισμένη Εισόδευση προκαταγιασμένων Τιμίων Δώρων.

Επιβεβαιώνει έτσι αρχικές εκτιμήσεις για τον ρόλο του πρώτου ναού ως χώρου τέλεσης των σχετικών προεισοδικών ακολουθιών και διασύνδεσης με τα αρχαία Λειτουργικά Τυπικά των Ιεροσολύμων και της Αλεξάνδρειας -Αγίου Ιακώβου και Αγίου Μάρκου κυρίως. Ο ναός αυτός ανήκει στον τύπο της ημιεγγεγραμμένης σταυρόσχημης βασιλικής με εξάστυλο πρόπυλο στα δυτικά και έχει συνολικό μήκος (συμπεριλαμβανομένου του προπύλου

Καταλύματα Πλακωτών Κύπρου. Ψηφιδωτό με ελληνική επιγραφή (φωτ. Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

και του εξέχοντος ανατολικού σκέλους) 46,47 μ. και πλάτος 20 μ.

Η ιδιαιτερότητα του όλου συγκροτήματος στην αρχιτεκτονική του διάταξη, καθώς και ο διακοσμητικός του πλούτος, επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για κορυφαίο μνημείο της χριστιανισμένης, των χρόνων του αυτοκράτορα Ηρακλείου (αρχές 7ου αι.), στο οποίο αντανακλώνται ποικιλότροπα οι απόηχοι της ιστορίας των περσικών επιδρομών στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, και της φιλοξενίας που ο προσφυγοποιημένος κλήρος και λαός έτυχε από τον Αμαθούσιο Ποιμενάρχη του θρόνου της Αλεξανδρείας, Ιωάννη Ελεήμονα, κατά την αναγκαστική του επιστροφή στην Κύπρο γύρω στο 616-617 και πριν από την κοίμησή του, στις 11 Νοεμβρίου του 619.

Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

Αρχαίο ελληνικό θέατρο έρχεται στο φως στη Σμύρνη

Ένα πολύ σημαντικό γεγονός για τον επιστημονικό κόσμο και όχι μόνο βρίσκεται σε εξέλιξη αυτόν τον καιρό, καθώς η αρχαιολογική σκαπάνη φέρνει σταδιακά στο φως ένα αρχαίο θέατρο της ελληνιστικής περιόδου που είχε θαφτεί από το χώμα πριν από περίπου 1.500 χρόνια! Οι ανασκαφές

γίνονται από το Πανεπιστήμιο Dokuz Eylül που βρίσκεται στη Σμύρνη και έχει αναλάβει τις εργασίες στην αρχαία πόλη με άδεια από το Υπουργείο Πολιτισμού της χώρας.

Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας Hurriyet, μέχρι στιγμής οι εργασίες έχουν φέρει στο φως ένα τμήμα του θεάτρου, το οποίο βρίσκεται στον αρχαίο λόφο του Πάγου και φιλοξενούσε χιλιάδες θεατές επί 700 ολόκληρα χρόνια. Όπως είπε ο επικεφαλής των ανασκαφών, επίκουρος καθηγητής αρχαιολογίας Ακίν Ερσόι, η κατασκευή του θεάτρου της Σμύρνης ξεκίνησε τον 3ο αι. π.Χ. σε βραχώδη περιοχή με εκπληκτική θέα στην πόλη.

Σύμφωνα με τον ίδιο, εκεί οι θεατές παρακολουθούσαν θεατρικά έργα και θρησκευτικές ιεροτελεστίες, ενώ κατά καιρούς διοργανώνονταν και κάποιες κοινωνικές δραστηριότητες. «Αν λάβουμε υπόψη την τοιχοδομία και τα ερείπια, μπορούμε να πούμε ότι ήταν ένα θέατρο χωρητικότητας 20.000 ανθρώπων», είπε ο καθηγητής Ερσόι. Όπως εξήγησε στη συνέχεια, το θέατρο άρχισε να εγκαταλείπεται κατά τον 4ο αι. μ.Χ., όταν ο Χριστιανισμός άρχισε να κερδίζει έδαφος και τέτοιες δραστηριότητες απαγορεύτηκαν, καθώς θεωρούνταν παγανιστικές: «Αυτό οδήγησε στην

Άποψη του αρχαίου θεάτρου της Σμύρνης.

Αποψη του αναλήμματος του αρχαίου θεάτρου της Σμύρνης.

εγκατάλειψη του θεάτρου, με αποτέλεσμα να θαφτεί στη γη μέσα σε 100 χρόνια».

Όπως είπε ο Ερσόι, οι μετανάστες που έφτασαν στη Σμύρνη κατά τον 19ο αιώνα άρχισαν να κατοικούν σε σπίτια που έχτιζαν στην κορυφή του σημείου όπου είχε θαφτεί το θέατρο: «Σχεδόν 50 σπίτια που βρίσκονταν εκεί επί 100 χρόνια κατεδαφίστηκαν το 2012, όταν ο χώρος ανακηρύχθηκε αρχαιολογική περιοχή πρώτου βαθμού», είπε ο Ερσόι συμπληρώνοντας ότι οι εργασίες ξεκίνησαν αφότου εκκενώθηκε η περιοχή. «Με τις ανασκαφές έχουμε φτάσει στις σειρές των εδωλίων, που έρχονται στο φως μετά από 1.500 χρόνια. Κάποιοι από τους τοίχους είχαν ήδη φανεί κατά την αφαίρεση των κτισμάτων. Ελπίζουμε ότι τον επόμενο χρόνο θα φτάσουμε στην ορχήστρα, η οποία αποτελεί από τα πιο σημαντικά σημεία της δομής των θεάτρων».

Μάλιστα, αρχαίες πηγές αναφέρουν ότι αυτός είναι ο χώρος στο οποίο μαρτύρησε ο Άγιος Πολύκαρπος Σμύρνης κατά τον διωγμό του Μάρκου Αυρήλιου, περίπου τον Φεβρουάριο του 167-168 ή του 155-156. Κατά τις ανασκαφές οι αρχαιολόγοι βρήκαν επίσης αρχαία αγάλματα, νομίσματα και αγγεία. «Κατά την αρχαιότητα, οι πόλεις ανταγωνίζονταν η μία την άλλη. Αυτή τη στιγμή βρισκόμαστε απέναντι από ένα τέτοιο θέατρο μιας ανταγωνιστικής πόλης. Ίσως μας αποκαλύψει πολλά. Το επόμενο στάδιο είναι να χαρακτηριστεί ο χώρος αυτός αρχαιολογικός», είπε ο Ακίν Ερσόι.

Όπως αναφέρει η Hurriyet, οι πιο κατατοπιστικές πληροφορίες για το συγκεκριμένο θέατρο προέρχονται από τη μελέτη των Αυστριακών αρχιτεκτόνων και αρχαιολόγων Ότο Μπεργκ και Ότο Βάλτερ, που έκαναν έρευνες στην περιοχή το διάστημα 1917-18 και σύμφωνα με τις αναφορές τους υπάρχουν στοιχεία της Ρωμαϊκής περιόδου. Το δημοσίευμα αναφέρει επίσης ότι το θέατρο, όταν ανακαινιστεί, θα αρχίσει να φιλοξενεί μεγάλες παραστάσεις, αντίστοιχες με εκείνες του αρχαίου θεάτρου της Εφέσου.

Πηγή: Hurriyet Daily News

Ταφές σε πίθους ανακαλύφθηκαν στην Άντανδρο της Μικράς Ασίας

Ταφές σε πίθους βρέθηκαν στην αρχαία ελληνική πόλη Άντανδρο, η οποία ιδρύθηκε πιθανώς τον 8ο αι. π.Χ. κοντά στο όρος 1δη (σημ. Kaz) της Φρυγίας, επί του βορείου τμήματος του Κόλπου του Αδραμυττίου στην περιοχή της Τρωάδος (επαρχία Edremit Balıkesir). Η γύρω περιοχή ήταν γνωστή στην αρχαιότητα ως Άντανδρία και περιελάμβανε τις πόλεις Ασπονεύς στην ακτή και τα Άστυρα προς τα ανα-τολικά.

Πίθοι, που συνήθως χρησιμοποιούνται για την αποθήκευση του ελαιολάδου ή ξηρά γεωργικά προϊόντα, έχουν χρησιμοποιηθεί για ταφές στην περιοχή από τον 6ο αι. π.Χ. Ο αρχαιολόγος Gürcan Polat, καθηγητής του Τμήματος Αρχαιολογίας του Ege University και επικεφαλής των ανασκαφών στην Αντάνδρο, δήλωσε ότι η νεκρόπολη της

Μία από τις ταφές σε πίθο που βρέθηκε στην αρχαία ελληνική πόλη Άντανδρο της Τρωάδας.

Αντάνδρος, Νεκρόπολη.

Αντάνδρου χρησιμοποιήθηκε από τον 8ο αι. π.Χ. μέχρι τον 1ο αι. μ.Χ.

«Βρήκαμε δύο ταφές σε πίθους που χρησιμοποιήθηκαν από Έλληνες. Οι πίθοι είναι μεγάλα κεραμικά αγγεία που χρησιμοποιούντο για τη διατήρηση των νεκρών πριν από τον ενταφιασμό ή την καύση. Αλλά κανένα από αυτά δεν κατασκευάστηκε για να χρησιμοποιηθεί ως τάφος. Συνήθως χρησιμοποιούνταν για αποθήκευση και σε δεύτερη χρήση ως χώρος ταφής», σημείωσε. «Σε κάποιες περιπτώσεις οι πίθοι χρησιμοποιήθηκαν ως οικογενειακοί τάφοι. Δύο ή τρία μέλη της ίδιας οικογένειας ενταφιάστηκαν σε τέτοιους πίθους. Σε έναν από αυτούς βρήκαμε τον σκελετό ενός

σκύλου. Νομίζω ότι ένας ντόπιος Άντανδρος αγάπησε τόσο πολύ τον σκύλο του που βρήκε αυτόν τον πίθο για να ενταφιάσει το σώμα του».

Πηγή: Hurriyet Daily News

Μωσαϊκό δάπεδο ανακαλύφθηκε στην αρχαία Νύσα της Μικράς Ασίας

Οι αρχαιολογικές ανασκαφές στην αρχαία ελληνική πόλη Νύσα της δυτικής Μ. Ασίας αποκάλυψαν ψηφιδωτό δάπεδο, το οποίο χρονολογείται στον 4ο αι. μ.Χ. Η αρχαία πόλη βρίσκεται στην επαρχία Αϊδινίου, 50 χλμ. ανατολικά της πόλης της Εφέσου. Η Νύσα ήταν σημαντικό κέντρο πολιτισμού κατά τον 1ο αι. π.Χ. Η πόλη αφιερώθηκε στον θεό Δίονυσο όταν ιδρύθηκε από τον Αντίοχο Α' τον

Σωτήρα, ηγεμόνα των Σελευκιδών, κατά τον 3ο αι. π.Χ. Κατείχε ακόμη τη φήμη της πόλης λογίων μέχρι τον 2ο αι. μ.Χ. Για χίλια περίπου χρόνια μετά η πόλη γνώρισε περιόδους ακμής και παρακμής. Η πόλη εγκαταλείφθηκε μετά τη λεηλασία της από τον Ταμερλάνο το 1402.

Στον αρχαιολογικό αυτό χώρο σήμερα υπάρχουν σημαντικά σωζόμενα μνημεία της Ελληνιστικής περιόδου, της Ρωμαϊκής και Βυζαντινής εποχής. Το μεγαλύτερο τμήμα ενός αρχαιοελληνικού θεάτρου και οι είσοδοί του σώζονται ανέπαφα. Η βιβλιοθήκη σώζεται με τρεις τοίχους. Υπάρχουν επίσης υπολείμματα ενός γυμνασίου, ρωμαϊκών λουτρών και ενός βουλευτηρίου, η αγορά, η βασιλική της αγοράς, σήραγγες και γέφυρες. Η γέφυρα της Νύσας, μήκους 100 μ., ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη κατασκευή του είδους της κατά την αρχαιότητα.

Οι έρευνες διενεργούνται από το Πανεπιστήμιο της Άγκυρας (1990) και υποστηρίζονται από το Ίδρυμα Εκπαίδευσης και Πολιτισμού Yazar. Ο επικεφαλής των ανασκαφών Hakan Öztaner, δήλωσε ότι τα έργα φέτος επικεντρώθηκαν στη

δυτική πλευρά, προσθέτοντας ότι εκεί εντοπίστηκαν ψηφιδωτά που χρονολογούνται μάλλον στον 4ο αι. μ.Χ. «Το οικοδόμημα με το ψηφιδωτό δάπεδο αποτελείται από μια μεγάλη αίθουσα διαστάσεων 25x5 μ. Πιστεύουμε ότι τα ψηφιδωτά συνδέονται με το λουτρό στα νότια και με μια ρωμαϊκή έπαυλη στα δυτικά. Οι εργασίες θα συνεχιστούν τα επόμενα χρόνια σε αυτά τα σημεία», συμπλήρωσε.

Πηγή: Hurriyet Daily News

Νύσα Μικράς Ασίας. Το ψηφιδωτό δάπεδο της Παλαιοχριστιανικής περιόδου (φωτ. © ΑΑ).

Κύμη Ιταλίας

Ανακάλυψη ζωγραφισμένου τάφου

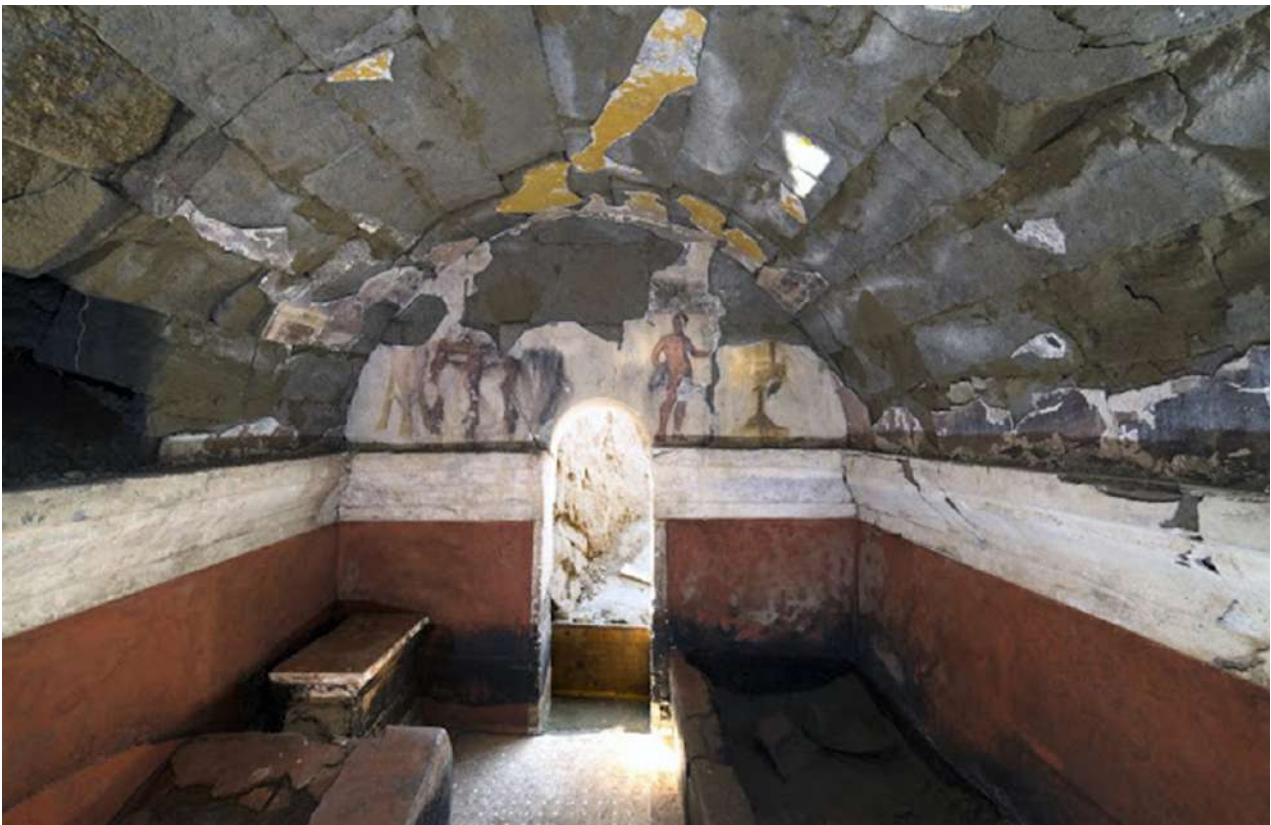
Στους πρόποδες του λόφου, όπου βρίσκεται η αρχαία ελληνική αποικία Κύμη (σημ. Cumae) στην περιοχή της Νάπολης στη Ν. Ιταλία, η Priscilla Munzi, ερευνήτρια CNRS στο Κέντρο Jean-Bérard (CNRS-EFR) και ο Jean-Pierre Brun, καθηγητής στο Collège de France, ερευνούν νεκρόπολη της Ρωμαϊκής εποχής. Σήμερα έφθασαν στην τελευταία ανακάλυψη στον χώρο που ερευνούν από το 2001: έναν ζωγραφισμένον τάφο του 2ου αι. π.Χ. Ο τάφος, σε άριστη κατάσταση, απεικονίζει σκηνή συμποσίου, σταθεροποιημένη με χρωστικές ουσίες.

Δύο φορές το μέγεθος της Πομπηίας, η αρχαία πόλη Κύμη βρίσκεται 25 χιλιόμετρα δυτικά της Νεάπολης στο Τυρρηνικό πέλαγος με θέα το νησί Πιθηκούσσαι (Ischia), στο Αρχαιολογικό Πάρκο των Φλεγρέων Πεδίων (Campi Flegrei). Οι αρχαίοι ιστορικοί θεωρούσαν την Κύμη τον παλαιότερο

αρχαιοελληνικό οικισμό στον δυτικό κόσμο. Ο οικισμός, ιδρυμένος το δεύτερο ήμισυ του 8ου αι. π.Χ. από Έλληνες αποίκους από την Εύβοια, μεγάλωσε γρήγορα σε έκταση και γνώρισε ευμερία με την πάροδο του χρόνου.

Τα τελευταία χρόνια, Γάλλοι ερευνητές επικεντρώθηκαν σε μια περιοχή όπου βρέθηκαν ένα ελληνικό ιερό, δρόμοι και μια νεκρόπολη. Μεταξύ των εκατοντάδων αρχαίων θόλων που βρέθηκαν από το 2001, ανακάλυψαν σειρά καμαροσκεπών ταφικών θαλάμων από τόφο, ηφαιστειακό λίθο που βρέθηκε στην περιοχή. Οι επιστήμονες εισήλθαν στους τάφους μέσα από μια θύρα στην πρόσοψη σφραγισμένη με ένα μεγάλο λίθινο φραγμό (μπλοκ).

Ο εσωτερικός χώρος των ταφικών κτισμάτων αποτελείται γενικά από ένα θάλαμο με τρεις κρύπτες ή ταφικές κλίνες. Οι τάφοι συλήθηκαν τον 19ο αιώνα, αλλά υπολείμματα και ίχνη επιτάφιας

Το εσωτερικό του ταφικού θαλάμου με τις ζωγραφισμένες σκηνές, που σώζονται στον τοίχο εισόδου και στο ήμισυ των πλευρικών τοίχων. Ο τοίχος εισόδου δεξιά της πόρτας απεικονίζει έναν γυμνό υπηρέτη, που στέκεται και κρατάει ασημένια οινόχη. Στα δεξιά του, διακρίνεται κρατήρας τοποθετημένος σε βάση. Στα αριστερά της πόρτας υπάρχει ένα ασημένιο *situla*, τύπος αγγείου σε σχήμα κάδου, ένα ξύλινο τραπέζι και ένας αμφορέας οίνου σε βάση. Στους πλάγιους τοίχους διακρίνονται σκηνές τοπίου (φωτ.© E. Lupoli, Jean Bérard Centre (CNRS/École française de Rome).

Η σωζόμενη παράσταση στη δεξιά πλευρά του τοίχου εισόδου του τάφου (λεπτομέρεια) (© E. Lupoli, Jean Bérard Centre, CNRS/École française de Rome).

Άποψη του εσωτερικού του ταφικού θαλάμου με τις νεκρικές κλίνες (© E. Lupoli, Jean Bérard Centre, CNRS/École française de Rome).

επίπλωσης, τα οποία οι αρχαιολόγοι βρίσκουν συνήθως σε τάφους του 2ου αι. π.Χ., υποδηλώνουν την υψηλή κοινωνική θέση όσων ετάφησαν εκεί.

Μέχρι τώρα είχαν ανακαλυφθεί στη νεκρόπολη τάφοι βαμμένοι με κόκκινο ή λευκό χρώμα, αλλά τον Ιούνιο του 2018 οι ερευνητές ανακάλυψαν ένα θάλαμο με εξαιρετικές ζωγραφικές παραστάσεις. Ένας γυμνός υπηρέτης, που φέρει οινοχόη, διακρίνεται ακόμη· οι φιλοξενούμενοι του συμποσίου πιστεύεται ότι είχαν ζωγραφιστεί στους πλευρικούς τοίχους. Επίσης μπορούν να διακριθούν και άλλα στοιχεία του συμποσίου. Εκτός από την εξαιρετική κατάσταση διατήρησης του διασωθέντος σοβά και των χρωστικών, μια τέτοια διακόσμηση σε έναν τάφο που κτίστηκε εκείνη την περίοδο θεωρείται σπάνια· το «παλιομοδίτικο» θέμα του ήταν στη μόδα έναν ή δύο αιώνες νωρίτερα. Αυτή η ανακάλυψη προσφέρει επίσης μια ευκαιρία για την ανίχνευση της εξέλιξης της καλλιτεχνικής δραστηριότητας στην περιοχή. Για να διατηρήσουν τη τοιχογραφία, οι αρχαιολόγοι την απομάκρυναν, μαζί με θραύσματα που βρέθηκαν στο έδαφος, προκειμένου να ανασυγκροτήσουν τη διακόσμηση. Πηγή: CNRS

Πομπηία και Δήλος έρχονται πιο κοντά Μια συνεργασία της ΕΦΑ Κυκλάδων και του Αρχαιολογικού Πάρκου Πομπηίας

Δύο μοναδικοί αρχαιολογικοί χώροι, δύο μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, έρχονται κοντά μέσα από μια συνεργασία που ξεκίνησε πρόσφατα μεταξύ της Εφορείας Αρχαιοτήτων (ΕΦΑ) Κυκλάδων και του Αρχαιολογικού Πάρκου Πομπηίας. Η σημαντική αυτή συνέργεια περιλαμβάνει όχι μόνο το «ταξίδι» της έκθεσης κοσμημάτων «Vanity - Ιστορίες κοσμημάτων από τις Κυκλάδες» στην πόλη με το καταστροφικό τέλος (είναι γνωστό ότι η Πομπηία καλύφθηκε από ηφαιστειακά υλικά και τέφρα με την έκρηξη του Βεζουβίου το 79 μ.Χ.),

αλλά και ανταλλαγές τεχνογνωσίας, στο πλαίσιο ενός πρωτοποριακού προγράμματος που βλέπει την αρχαία πόλη ενιαία.

Οι επικεφαλής των δύο υπηρεσιών, ο προϊστάμενος της ΕΦΑ Κυκλάδων, Δημήτρης Αθανασούλης, και ο διευθυντής του Αρχαιολογικού Πάρκου Πομπηίας, Μάσιμο Οσάνα (Massimo Osanna), μίλησαν στο Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων για όλα τα παραπάνω. Παράλληλα, ο Ιταλός αρχαιολόγος μίλησε και για τις νέες ανακαλύψεις στην Πομπηία, που ξεχωρίζουν για την κατάσταση διατήρησής τους, αλλά και για τη σωστή τεκμηρίωσή τους, κάτι που εξέλιπε από τις παλαιότερες.

«Η γνωριμία μου με τον Μάσιμο Οσάνα έγινε μέσω της Γαλλικής Σχολής Αθηνών και του διευθυντή της, Αλεξάντρ Φαρνού (Alexandre Farnoux). Έχουμε μια άριστη συνεργασία γιατί υπάρχει μια

Αεροφωτογραφία της Πομπηίας (φωτ. © David Hiser / National Geographic Creative).

Η Οικία του Φαύνου στην Πομπηία (φωτ. © Porsche997SBS / WikiCommons).

κοινή προσέγγιση: Να δώσουμε έμφαση στην ανανέωση των αρχαιολογικών χώρων με πολιτικές οι οποίες θα προσελκύουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών», δήλωσε ο Αθανασούλης, εξηγώντας περαιτέρω: «Αποφασίσαμε να κάνουμε ένα μοντέλο συνεργασίας δυο περιφερειακών υπηρεσιών, από την Ιταλία το Αρχαιολογικό Πάρκο της Πομπηίας και από την Αρχαιολογική Υπηρεσία της Ελλάδας η ΕΦΑ Κυκλάδων. Είναι η πρώτη φορά που δύο περιφερειακές υπηρεσίες συνεργάζονται σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων τους, δηλαδή από την έρευνα ως και την ανάδειξη, κι αυτό θεωρώ ότι έχει πολύ ενδιαφέρον».

Στο πλαίσιο αυτό αποφασίστηκε να μεταφερθεί, αναπροσαρμοσμένη, η έκθεση «Vanity» στην Πομπηία ενώ, όπως σημείωσε ο Έλληνας Έφορος, οι δύο υπηρεσίες θα συνεργαστούν και στην έκθεση που θα γίνει στη Ρώμη για τις Πόλεις των Ηφαιστειών, όπως οι δύο κορυφαίες σημασίας πόλεις στη Μεσόγειο, το προϊστορικό Ακρωτήρι της Θήρας και η ρωμαϊκή Πομπηία. Στο πλαίσιο της συνεργασίας, θα δημιουργηθούν κοινές ομάδες για τις εργασίες αποκατάστασης στη Δήλο και στην

Ιταλία, ώστε να υπάρχει ανταλλαγή εμπειρίας, γεγονός πολύ σημαντικό, επισημαίνει ο Αθανασούλης και συμπληρώνει: «Εκεί εμείς θα εμπλακούμε και στη συντήρηση ενός σπηλαίου με τοιχογραφίες».

«Vanity» στην Πομπηία

Από την πλευρά του, ο Οσάνα μίλησε για την έκθεση «Vanity» που θα μεταφερθεί στην Πομπηία. «Η ιδέα είναι να εγκαινιαστεί γύρω στα Χριστούγεννα. Δουλεύουμε μαζί με Έλληνες συναδέλφους πάνω σε αυτήν την έκθεση, που πραγματοποιήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Μυκόνου, αλλά σε ένα καινούργιο πλαίσιο. Θέλουμε να κάνουμε μια σύγκριση μεταξύ ελληνικών και ρωμαϊκών κοσμημάτων μέσα στον χρόνο», σημείωσε ο Ιταλός αρχαιολόγος, εξηγώντας ότι στη Μύκονο παρουσιάστηκαν κοσμήματα από τη 2η χιλιετία π.Χ. ως τη σύγχρονη εποχή. «Επιθυμούμε κι εμείς να δώσουμε αυτή τη «διαχρονική» διάσταση των κοσμημάτων, κι αυτό μπορεί να γίνει, καθώς η ιστορία της Πομπηίας ξεκινά γύρω στον 7ο αι. π.Χ. Ένα ακόμα ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει από αυτή τη συνεργασία είναι η σύγκριση δυο περιοχών της Μεσογείου, μέσα από την οποία βλέπει κανείς

Αεροφωτογραφία της Δήλου
(Ιωάννης Τρικεριώτης / Twitter).

Αποψη της Οικίας της Τρίαινας στη Δήλο
(φωτ. © Bernard Gagnon / Wiki Commons).

πολλές ομοιότητες μεταξύ της Θάλασσας του Αιγαίου και της Τυρρηνικής», τόνισε.

Ο ίδιος δεν παρέλειψε να αναφέρει τι τον προσέλκυσε εξ αρχής στη «Vanity»: «Δύο πράγματα. Το ένα ήταν η διάταξη, δηλαδή πώς μπορείς να παρουσιάσεις όλα αυτά τα αντικείμενα σε ένα μουσείο. Οι προθήκες και γενικά η αρχιτεκτονική της είχαν πολύ ενδιαφέρον, όλο το πρότζεκτ ήταν πολύ σύγχρονο και κομψό. Θέλαμε, λοιπόν, να δείξουμε αυτό το κομμάτι της έκθεσης με αυτό τον σύγχρονο τρόπο, σαν να πρόκειται για μια παρουσίαση των Βουλγαρί για παράδειγμα. Φυσικά, για μένα που είμαι αρχαιολόγος είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι μπορούσες να δεις μέσα σε μια έκθεση όλα αυτά τα αντικείμενα, που ξεκινούσαν από τη 2η χιλιετία π.Χ. και έφθαναν ως την 1η χιλιετία μ.Χ. Είναι ένας εκπληκτικός τρόπος να διηγείσαι την ιστορία και την εξέλιξη των κοσμημάτων μέσα στο χρόνο».

Συνεργασία στη Δήλο

Όσο για τη συνεργασία του με την ΕΦΑ Κυκλάδων στη Δήλο, ο Οσάνα σημειώνει: «Είναι πολύ σημαντική, επειδή η Ελλάδα και η Ιταλία έχουν τα ίδια προβλήματα στη συντήρηση και στην αποκατάσταση, την ίδια ερευνητική προσέγγιση, αλλά και ερμηνεία του παρελθόντος. Συνεπώς, είναι πολύ σημαντικό για εμένα και τον Αθανασούλη, Ελλάδα και Ιταλία να συνεργαστούν σε προγράμματα συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Και ξεκινάμε με τη Δήλο γιατί χρειάζεται ένα πολύ μεγάλο πρόγραμμα συντήρησης, σαν αυτό που, χάρη στην ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, ακολουθούμε στην Πομπηία. Πρόκειται για ένα τεράστιο πρόγραμμα που ξεκινήσαμε την προηγούμενη χρονιά και το οποίο είναι πραγματικά μια επανάσταση για την Πομπηία».

Οι δύο αρχαιολόγοι αναφέρθηκαν στην πρωτοποριακή διάσταση αυτού του προγράμματος. «Η Πομπηία ήταν σε μια πολύ κακή κατάσταση και αποφασίστηκε να εφαρμοστεί ένα ευρύ πρόγραμμα αποκατάστασης με μεγάλο προϋπολογισμό, που προσεγγίζει ολιστικά τον αρχαιολογικό χώρο. Κάτι αντίστοιχο σχεδιάζεται και για τη Δήλο, δηλαδή προσεγγίζουμε την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου συνολικά –ως ιερό και πόλη. Από εκεί και πέρα, θα κάνουμε έναν στρατηγικό σχεδιασμό και ανάλογα με τη χρηματοδότηση θα υλοποιούνται τμήματα αυτού του σχεδίου, το οποίο όμως ήδη θα έχει μια μορφή πιο ολοκληρωμένη και δεν θα είναι αποσπασματική η παρέμβασή μας», πληροφόρησε ο Αθανασούλης.

Αναπαράσταση της Αρχαίας Δήλου (Francesco Comi, 1995).

Από την πλευρά του ο Οσάνα παρατήρησε: «Στην Πομπηία προσεγγίζουμε την πόλη ως πόλη. Δηλαδή, το πρόγραμμα που ακολουθούμε δεν αφορά ένα σπίτι ή ένα τμήμα της, αλλά ολόκληρη την πόλη. Αυτό σημαίνει να διατηρήσουμε τα πάντα, να γίνουν κατανοητά τα πάντα, να ξανανοίξουμε όλους τους δρόμους, όλα τα σπίτια που ήταν κλειστά και κυρίως να μην αφήσουμε να χαθεί αρχαιολογικό υλικό, όπως για παράδειγμα τοιχογραφίες. Στο πλαίσιο αυτό, Έλληνες και Γάλλοι συνάδελφοι ήλθαν πρόσφατα στην Πομπηία για να μελετήσουν το μεγάλο μας πρόγραμμα συντήρησης και αναστήλωσης».

Για τη Δήλο ο Οσάνα συμπλήρωσε ότι έχει ήδη υπογραφεί «ένα μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ της ΕΦΑ Κυκλάδων και του Αρχαιολογικού Πάρκου Πομπηίας προκειμένου να μοιραστούμε τεχνολογία σε θέματα συντήρησης. Στο πλαίσιο αυτό, κι επειδή δεν είναι δυνατόν να εφαρμόσεις ένα τέτοιο πρόγραμμα χωρίς να έχει προηγηθεί σημαντική έρευνα τόσο στην Ιταλία όσο και στις Κυκλάδες, οργανώνουμε κοινά ερευνητικά προγράμματα, όπως μια έρευνα στο νησί της Ρήνειας απέναντι από τη Δήλο, που είναι ένας υπέροχος αρχαιολογικός χώρος, ο οποίος όμως ποτέ δεν έχει ερευνηθεί με συστηματικό τρόπο. Στη συνέχεια, θα προχωρήσουμε με ένα πρόγραμμα αποκατάστασης. Για παράδειγμα, εξετάζουμε να ξεκινήσουμε μια αποκατάσταση στον Οίκο των Προσωπείων στη Δήλο τον επόμενο Οκτώβριο», σημείωσε ο Ιταλός αρχαιολόγος, τονίζοντας ότι είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα συνεργασία, «γιατί στην αρχαιότητα η σχέση μεταξύ Ιταλίας και Δήλου ήταν πολύ δυνατή. Η Δήλος ήταν το σημαντικότερο λιμάνι της Μεσογείου τον 2ο αι. π.Χ. και πολλοί άνθρωποι από την Καμπανία, τη Νάπολη, αλλά και την Πομπηία έρχονταν εδώ κυρίως για εμπορικούς σκοπούς».

Ως προς τα χρήματα της χρηματοδότησης του προγράμματος, ο Αθανασούλης δήλωσε ότι θα γίνει προσπάθεια μέσω crowdfunding, αλλά θα αναζητηθούν και χορηγοί εντός και εκτός Ελλάδας, με τη συνδρομή και της Γαλλικής Σχολής. «Για μένα, το μεγάλο κέρδος είναι η συνεργασία των ειδικών επιστημόνων, αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, συντηρητών των δυο υπηρεσιών, γιατί αποκτούν εμπειρία και τεχνογνωσία και οι δυο πλευρές», διευκρίνισε ο Έλληνας Έφορος Αρχαιοτήτων. «Δεν θέλουμε μόνο τα ευρωπαϊκά χρήματα, αλλά και την ευρωπαϊκή συνεργασία. Πιστεύουμε πολύ σε αυτή την προσέγγιση», συμπλήρωσε ο Οσάνα, αναφερόμενος στη σύμπραξη Ελλάδας, Ιταλίας και Γαλλίας.

Πομπηία και Ελλάδα

Τι γνωρίζουμε όμως για την Πομπηία, ο αρχαιολογικός χώρος της οποίας έχει έκταση 66 εκτάρια, από τα οποία έχουν ανασκαφτεί τα 44; Είναι άραγε ελληνική αποικία, όπως έχει υποστηριχθεί από πολλούς στο παρελθόν;

«Η καταγωγή της Πομπηίας είναι μια μακρά συζήτηση που έχει ξεκινήσει από τον 19ο αιώνα. Υπάρχουν μελετητές που λένε ότι ήταν ιταλική πόλη, άλλοι ότι ήταν ελληνική και κάποιοι ετρουσκική. Κατά τις έρευνες του τελευταίου χρόνου βρέθηκαν εκπληκτικά δεδομένα για την ίδρυσή της και τώρα πια η γνώμη μου είναι ότι η Πομπηία ήταν ετρουσκική πόλη. Είναι πολύ σημαντικό, πάντως, ότι η Πομπηία του 7ου και 8ου αι. π.Χ. ήταν μια ανοικτή κοινότητα και πως οι άνθρωποι που την ίδρυσαν είχαν πολύ ισχυρούς πολιτιστικούς δεσμούς με την Ελλάδα. Έχουμε στιλιστικά ίχνη στην αρχιτεκτονική των κτηρίων που δείχνουν αυτή τη σχέση μεταξύ ετρουσκικών οικογενειών της Πομπηίας και Ελλήνων αρχιτεκτόνων και τεχνιτών που προέρχονταν από τις ελληνικές αποικίες της Ιταλίας», δήλωσε ο Οσάνα.

Όσο για τις ανασκαφές της πόλης, ο ίδιος ανέφερε: «Η Πομπηία αποκαλύφθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα και από τότε ως σήμερα διεξάγονται ανασκαφές. Τον τελευταίο χρόνο ξεκινήσαμε νέες έρευνες, ενώ ταυτόχρονα διεξάγουμε το πρόγραμμα συντήρησης. Επίσης, για πρώτη φορά είμαστε σε θέση να έχουμε μια αξιόπιστη τεκμηρίωση των ανασκαφών της Πομπηίας, δηλαδή να γνωρίζουμε ακριβώς το σημείο όπου βρέθηκε κάθε αντικείμενο. Οι ανασκαφές του περασμένου αιώνα, της δεκαετίας του 1960 για παράδειγμα, δεν ήταν πολύ καλά τεκμηριωμένες. Τώρα η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική», διευκρίνισε.

Ο ίδιος, μάλιστα, εξηγεί τι τον έχει εντυπωσιάσει περισσότερο στις πρόσφατες έρευνες: «Ανασκάπτουμε δρόμους με σπίτια και από τις δυο πλευρές των δρόμων. Αυτό σημαίνει ότι έχουμε βρει έπιπλα, αγγεία, τοιχογραφίες σε καταπληκτική κατάσταση διατήρησης. Βρίσκουμε όλα τα αντικείμενα στη θέση τους μέσα στα δωμάτια και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Γιατί, όπως σας είπα, από πολλά αντικείμενα τα οποία ανασκάφηκαν ήδη από τον 19ο αιώνα και σήμερα βρίσκονται στο Μουσείο της Νάπολης απουσιάζει το αρχαιολογικό περιβάλλον, το "context". Δεν γνωρίζουμε πού βρέθηκαν. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει αυτό το περιβάλλον και να το «διαβάζουμε» σωστά, αν θέλουμε να καταλάβουμε την αρχαία κοινωνία. Είναι λοιπόν μιας πρώτης τάξης ευκαιρία να έχουμε για πρώτη φορά αυτή την εκπληκτική τεκμηρίωση και την ανακατασκευή όλου του αρχαιολογικού "context"».

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ

Μοναδικός αρχαίος ελληνικός βωμός βρέθηκε στη Φαναγόρεια

Ένας αρχαίος ελληνικός βωμός, ασυνήθιστος στις ελληνικές αποικίες των ακτών του Ευξείνου Πόντου, ανακάλυψε στη θέση της αρχαίας ελληνικής πόλης Φαναγόρειας (ή Φαναγορίας) στη χερσόνησο του Ταμάν, στα ανατολικά της Ταυρικής χερσο-

νήσου, ο Vladimir Kuznetsov, ο οποίος ηγείται της αρχαιολογικής αποστολής στη Φαναγόρεια.

«Το συγκρότημα χρονολογείται από τα μέσα του 6ου αι. π.Χ. ή από την εποχή που ιδρύθηκε η Φαναγόρεια» αναφέρει ο Kuznetsov και συνεχίζει λέγοντας ότι πρόκειται για «σπάνιο εύρημα, ένα από τα αρχαιότερα και μοναδικά αρχαία ελληνικά ιερά στη Ρωσία. Από όσο γνωρίζω, τέτοιου είδους συγκροτήματα δεν έχουν βρεθεί αλλού στην ακτή της Μαύρης Θάλασσας, ενώ είναι πολύ σπάνια για την περιοχή της Μεσογείου γενικά. Η διάταξη του βωμού δεν έχει κανένα παράλληλο -δεν έχουν βρεθεί παρόμοιοι βωμοί με τόσο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά».

Το κτίσμα, κατασκευασμένο από οπτόπλινθους, εδράστηκε στο φυσικό έδαφος σε βάθος 2μ. Μια κλίμακα οδηγούσε από τη κρηπίδα σε μικρή εξέδρα μπροστά από ένα ορθογώνιο βωμό από οπτόπλινθους. Στην άκρη του βωμού τοποθετήθηκε μια λεκανίδα, διαμέτρου 0,80μ., πλάι στην οποία βρισκόταν βαθύς λάκκος. Τόσο η επιφάνεια του βωμού όσο και η άκρη του λάκκου φέρουν ίχνη πυρκαγιάς και στάχτης.

«Το συγκρότημα απαιτεί σοβαρή μελέτη και στόχος μας είναι να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τη λειτουργία του» σημειώνει Kuznetsov,

Φαναγόρεια. Ανασκαφή αρχαίου ελληνικού βωμού (© Sergey Savostianov/TASS, archive).

προσθέτοντας ότι οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι το κτίσμα χρησίμευε ως ιερό αφιερωμένο στους θεούς του Κάτω Κόσμου. Σύμφωνα με τους αρχαιολόγους, ο βωμός χρησιμοποιήθηκε για να τελεστεί θυσία σε αυτό, με το αίμα να στάζει στη λεκανίδα. Ο λάκκος, κρίνοντας από τα ευρήματα των οστών, χρησιμοποιήθηκε για την απόθεση της σάρκας.

Η αρχαία πόλη της Φαναγόρειας ιδρύθηκε στη χερσόνησο Ταμάν από Έλληνες αποίκους από την Τέω της Μικράς Ασίας στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. και ιδρυτής της φέρεται να υπήρξε ο Φαναγόρας, αρχηγός της αποστολής η οποία έφυγε από την Τέω στα παράλια της Λυδίας καταδιωκόμενος από τους Πέρσες. Ήταν σημαντικό εμπορικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής της Μαιώτιδας λίμνης καθώς και των πόλεων στις ακτές του δυτικού Καυκάσου. Για πολλά χρόνια ήταν μια από τις δύο πρωτεύουσες του αρχαίου βασιλείου του Κιμμερίου Βοσπόρου -η άλλη ήταν το Παντικάπαιον- (από τον 5ο αι. π.Χ.), του αρχαιότερου κράτους στο έδαφος της σημερινής Ρωσίας. Οι Έλληνες εκδιώχθηκαν από τη χερσόνησο Ταμάν από τις φυλές των Ούννων τον 4ο αι. μ.Χ. Τα ερείπια της Φαναγόρειας αποτελούν τον μεγαλύτερο χώρο ελληνικών αρχαιοτήτων στην Ρωσία. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές στη θέση διεξάγονται από τον 19ο αιώνα. Πηγή: TASS

Τα πρώτα ελληνοαραμαϊκά κόμικς της ιστορίας σε τάφο της Καπιτωλιάδος

Στην περιοχή της αρχαίας Δεκαπόλεως, στη βόρεια Ιορδανία, αποκαλύφθηκε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων της Ιορδανίας εικονογραφημένος τάφος της ελληνορωμαϊκής περιόδου. Πρόκειται για ένα εξαιρετικό τεκμήριο της θρησκευτικής, πολιτικής και κοινωνικής ιστορίας, το οποίο είχαν την ευκαιρία να εξετάσουν επιστήμονες, ιστορικοί και επιγραφολόγοι. Η ανακάλυψη του ελληνορωμαϊκού τάφου έγινε κατά τις εργασίες διάνοιξης δρόμου, στα τέλη του 2016, κοντά στην είσοδο σχολείου στο χωριό Bayt Ras της Ιορδανίας.

«Αυτός ο τάφος, ο οποίος αποτελείται από δύο ταφικούς θαλάμους και περιέχει μια πολύ μεγάλη σαρκοφάγο από βασάλτη, βρίσκεται σε άριστη κατάσταση συντήρησης, παρόλο που φαίνεται να έχει ήδη συληθεί. Είναι μέρος μιας νεκρόπολης που βρίσκεται ανατολικά από ένα επιβλητικό θέατρο που αποκαλύφθηκε πρόσφατα», λέει με ενθουσιασμό ο Julien Aliquot, ένας από τους τρεις ερευνητές της ερευνητικής μονάδας «Histoire et sources des mondes antiques» (HiSoMA), ο οποίος είχε ερευνήσει αυτό το υπόγειο κτίσμα την άνοιξη του 2017 και του 2018, στο πλαίσιο δύο επιτόπιων ερευνών.

Η εκκαθάριση του χώρου της Καπιτωλιάδος με τη βοήθεια του Διονύσου και άλλων θεών (φωτ. © Julien ALIQUOT / HiSoMA 2018).

Ο Δίας ανάμεσα στην Καπιτωλιάδα και στην Παράλιο Καισάρεια (φωτ. © Julien ALIQUOT / HiSoMA 2018).

Ο τάφος βρίσκεται στην περιοχή της αρχαίας πόλης Καπιτωλιάδος που ήταν μέρος της Δεκαπόλεως, περιοχής που συγκέντρωνε ελληνικές πόλεις μεταξύ Δαμασκού και Φιλαδέλφειας (σημ. Αμμάν). Η Καπιτωλιάς ήταν μέρος της Δεκαπόλεως, περιοχής στα ανατολικά του Ιορδάνη που περιελάμβανε τις εξής ελληνικές πόλεις:

- Γέρασα,
- Σκυθόπολις,
- Αντιόχεια (του Ίππου),
- Γάδαρα,
- Πέλλα,
- Φιλαδέλφεια (σημ. Αμμάν)
- Δίον (Καπιτωλιάς),
- Καναβάτη Συρίας
- Ραφάνα Ιορδανίας (Αβιλα),
- Δαμασκός, η πρωτεύουσα της σημερινής Συρίας

Ο τάφος δεν μοιάζει με κανένα άλλο μνημείο και χρονολογείται από τη Ρωμαϊκή εποχή. Οι τοιχογραφίες έχουν διατηρηθεί σε εξαιρετική

κατάσταση ενώ υπάρχουν φράσεις γραμμένες στα αραμαϊκά και τα ελληνικά. Οι αρχαιολόγοι είναι ενθουσιασμένοι διότι πιστεύουν πως οι τοιχογραφίες αποτελούν ένα είδος μαρτυρίας για τη ζωή στην περιοχή κατά τη διάρκεια της Ελληνιστικής και της Ρωμαϊκής περιόδου.

Ο τάφος, εμβαδού 52 τ.μ., επεκτείνεται σε δύο αίθουσες. Στους τοίχους υπάρχουν θρησκευτικές τοιχογραφίες και πολύχρωμες αναπαραστάσεις από την καθημερινότητα ανθρώπων εκείνης της εποχής. Περίπου 260 μορφές αναπαριστούν θεούς και ανθρώπους να τους προσφέρουν θυσίες και αγαθά. Στην τελευταία τοιχογραφία απεικονίζεται ένας ιερέας που θυσιάζει ζώο για να τιμήσει τους φύλακες της πόλης.

Στις τοιχογραφίες αναπαριστάται η ίδρυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, το κτίσιμο των πρώτων πόλεων και τέλος η θυσία στον Δία της Καπιτωλιάδος, από τον οποίο έλαβε το όνομά της η πόλη στην Ιορδανία. Μάλιστα, εικάζεται πως στο συγκε-

Δύο λιθοξόοι σε εργασία (φωτ. Julien ALIQUOT/ HiSoMA 2018).

κριμένο ταφικό μνημείο αναπαύεται ο ιδρυτής της Καπιτωλιάδος, χωρίς ωστόσο οι αρχαιολόγοι να έχουν ακόμα ξεκαθαρίσει ποιο είναι το όνομά του.

Είναι σπάνιο να βρεθούν ταφικά μνημεία σε καλή κατάσταση και οι αρχαιολόγοι δηλώνουν ενθουσιασμένοι διότι έχουν να «αποκωδικοποιήσουν» τουλάχιστον 60 τοιχογραφίες, ενώ σε κάποιες υπάρχουν αρχαιοελληνικές φράσεις.

Οι ερευνητές διαπίστωσαν πως εκτός από αρχαίες ελληνικές επιγραφές υπήρχαν και αραμαϊκές. Άξιο αναφοράς επίσης είναι το γεγονός ότι πολλοί αρχαιολόγοι έχουν εντυπωσιαστεί από τις τοιχογραφίες διότι εκτός από καλοδιατηρημένες απεικονίζουν και τους χαρακτήρες να εξηγούν τις πράξεις τους. Πρόκειται δηλαδή για αρχαία κόμικς, ενώ μάλιστα κάνουν και χιούμορ! Για παράδειγμα, ένας άνδρας στην τοιχογραφία που εικάζεται ότι είχε ένα ατύχημα εξηγεί σε όσους την βλέπουν: «Πάω εγώ! Είμαι νεκρός!». Ίσως πρόκειται και για τα πρώτα ελληνοαραμαϊκά κόμικς στην ιστορία.

Πρώτοι συνδύασαν τη γραφή με την τοιχογραφία οι αρχαίοι Αιγύπτιοι με σκοπό τη διήγηση μιας ιστορίας. Ουσιαστικά στον συγκεκριμένο τάφο συνδυάστηκαν οι δύο γλώσσες που ομιλούνταν στην Ανατολή κατά τη διάρκεια της Ελληνιστικής περιόδου, ενώ υπάρχουν φράσεις στα αραμαϊκά γραμμένες με ελληνικά γράμματα. Η «αποκωδικοποίηση» των φράσεων θα ανοίξει το δρόμο και στους γλωσσολόγους προκειμένου να έχουν καλύτερη εικόνα για την εξέλιξη των αραμαϊκών.

Πηγή: Philippe Testard-Vaillant | CNRS Le Journal

Επιμέλεια:
Σταυρούλα Μασουρίδη
Αρχαιολόγος